

«VERADZENOUNT» (*La Renaissance*)

JOURNAL ARMÉNIEN — MENSUEL

Rédaction et Administration : 16, Bd.Saint-Denis. PARIS — Téléphone: NORD. 69-51.

Ա. ՏՈՒ, — ՓԱՐԻԶ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1917 — ԹԻՒ 4

— ՎԵՐԱՇՆՈՒՐՈՒՄ կը նրանքակուի ամեն ամսու 14ին —

Բաժանորդագինն է ամեն երկի համար, Տարեկան 15 գրան, ԿԱՆԱԿԻ ՎՃԱՐԵԼԻ
Դեղանեայ, 8 գրան: Մեկ թիւը 1.50 գրան:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անդրանիկի օրինակը	Sofr. I.	Համբարձումեան
Կազմակերպութիւն.	Ս. Տամանեան	Bertrand Bareilles
Les dessous d'une sympathie	Ո.ր. Ալեքսանդր	Emile Pignot
Փարիզի հայ զաղութը՝ հայկ. ճգնաժամին հանդեպ.	Ո.ր. Հանրաւան	Հր. Ալեքսանդր
Vision d'avenir.	Ո.րո	Victor Margueritte
Գեղարվեստաներու կոչումը և արժեքը	Sofr. Թագուշեան	—
Էմիլ Փինհօփ բանաստեղծութեանց հատորը	—	—
Մառնի ճակատամարտի Յրդ Տարեկարձը.	Ո.ր. Հայունեան	—
Կիսլրահայ զաղութը.	—	—
Փարիզի հայ Մատարական Միութիւնը.	—	—
Քրոնիկ	—	—
Հայ Կեանը.	—	—
Հայ Դալլայը.	—	—

ՆԿԱՐՆԵՐ. — Անդրանիկ, Պերքան Պարելի, Էմիլ Փինհօփ.

Թերիս ծաւալին փոքրութիւնը մեզ կը սիսէ առ այժմ, մեր եւնպացի աշխատակիցներուն բնագիրը միայն հրատարակել: Կ'արտօննելի հայ թերթերուն հրատարակել անոնց հայերէն բարգմանութիւնը:

Յաջորդ թիւով յօդուածներ ունին Պ. Միհաս Չերագ, Մուշեղ Արքակիսկոպոս, Զօրակար Կամսարական, J. de Morgan, Տօֆր. Պազարձեան, և ուրիշներ:

Դրամ, նամակ եւ ամէն զրութիւն դրկել Տօրէն-խմբագրի նասցէին՝
Dr Léon HAMPARTZOUMIAN

16, Boulevard St-Denis. PARIS.

Գահիրէի մէջ « Վերածնունդ » կը ծախուի Խուոցի գրավաճառասան մէջ, Place de l'Opéra, ուր կ'արձանագրուին նաև նոր բաժանորդներ և կը զանձուին բաժնեզինները:

« Վերածնունդ » ի Լոնտոնի գործակալութիւնը սիրայօժար ստանձնած է Տիար ՄԿՐՏԻՉ ԳԱԲԵՍՄԱՆԵԱՆ: Կը խնդրենք մեր Լոնտոնի բաժանորդներէն իրենց բաժնեզինը փութացնել մեր յարզելի բարեկամին հասցէին՝ 16-17, Devenshire Square, Bishopsgate

LONDON, E. C. 2

Mesdames !

Pour vous habiller avec plus de chic et plus d'élégance, adressez-vous à la

MAISON MADELEINE

15, Boulevard des Batignolles, 15 (Métro : Clichy)
où d'après la dernière mode on exécuterait vos Robes, Manteaux, Costumes
Tailleurs, Fourrures et Corsets sur mesure.

DERNIÈRES CRÉATIONS POUR LA MODE NOUVELLE

Դիւնեցի փարիզեան մեծ հրապարակին միայ հուսանկարչին

PHOTOGRAPHE D'ART.

S. BOULEVARD MONTMARTRE . PARIS.

ASCENSEUR

ԱՐԵԱԿ ԶՈՊԱՆԵԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՆԵՐԱԾՈՒՅՑ ՔՈԽՉՈՒՅԻՆ ԴԻՏԱԾՈՒՅ.

Խրատական երգեր, Սիրոյ երգեր: Պահպատի երգեր:

Կը պարունակէ Հայոց մեծագոյն աշուղին ամենէն գեղեցիկ երգերուն հաւաքածուն, ընդարձակ ուսումնասիրութեամբ մը.

Գի՞ն 5 ֆրանք.

ՀԱՅ Է. Ֆ. Տ. — Կը պարունակէ Էջմիածնայ, Վենետիկի, Փարիզի մասենաղարաններու հին ձեռագիրներէն քաղուած հին զրաբար և աշուղական բանաստեղծութիւններ, ուսումնասիրութեամբ մը. զարդարուած է 52 նկարներով որ կը ներկայացնեն Էջմիածնայ Տաճարին ու թանգարանին մէջ գտնուող սրբազն արուեստի առարկաներ, ծանօթազրութիւններով:

Գի՞ն 10 ֆր.

Նոյնը՝ թանկագին շեղ թղթի վրայ, 35 ֆր. ՆԵՐԱԾՈՒՅՑ ՅՈՎՆԵԱԹԵԱՆ ԱՇՈՒԴՔ ԵՒ ՅՈՎՆԵԱԹԵԱՆ ՅՈՎՆԵԱԹԵԱՆՆԵԱՆ ՆԿԱՐԻՇԸ

Կը պարունակէ ԺԲ. զարուն Կովկասի մէջ ծաղկած նկարիչ ու մեծատաղանդ աշուղ Յովնաթանի երգերն ու բանաստեղծութիւնները, զարդարուած 26 պատկերներով, որ կը ներկայացնեն այդ աշուղին թուան՝ նշանաւոր արուեստագէտ և Վաս Թագավոր Հերակլ Բ.ի արքունական նկարիչ Յովնաթանի Էջմիածնայ տաճարին համար յօրինած որմնանկարները և խւանկարները, ինչպէս և Էջմիածնայ տաճարին մէջ գտնուող այլ և այլ նկարներ և գեղարվեստի առարկաներ:

Գի՞ն 10 ֆրանք:

Նոյնը՝ թանկագին թղթի վրայ 25 ֆր. (Այս երեք հրատարակութիւններէն շատ քիչ մեացած է):

ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՏԱԿԱՐԱԾԱԿԵԱՆԻ

ԿԵՎԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Կենսագրական և քննական ուսումնասիրութիւն: Սովորական թղթի վրայ օրինակները սպառած են. կը մեայ միայն երկու օրինակ՝ թանկագին թղթի վրայ:

Գի՞ն 45 ֆրանք:

CHANTS POPULAIRES ARMÉNIENS

Préface de Paul Adam; ouvrage couronné par l'Académie Française. Կը պարունակէ հայ ժողովրդական երգերուն գեղեցիկագիններուն թարգմանութիւնը, ընդարձակ ներածութեամբ մը և ծանօթազրութիւններով:

Գի՞ն 4 ֆր.

LES TROUVÈRES ARMÉNIENS

Կը պարունակէ նահապետ թուչակի, Կոս-

տանդին Երգնկացւոյ, Գրիգոր Աղթամարեցւոյ, Յովհ. Թուլիկուրանցւոյ, Նաղաշ Յովհնաթանի, Սայաթ-Նովացի, Ճիվանիի, և այլ հին ու նոր աշուղներու և աշուղաձեւ բանաստեղծներու լաւագոյն էջերուն թարգմանութիւնը, Փիեր Քիւեարի յառաջարանով:

Գի՞ն 4 ֆրանք.

POÈMES.—*Aurore. La Caravane des heures. Angoisse. Visions. Dans la nuit. Sur la Colline.* Կը պարունակէ Ա. Զավանեանի քերթուածներուն ֆրանսէրէն թարգմանութիւնը՝ Փիեր Քիւեարի յառաջարանով:

Գի՞ն 4 ֆր.

LA VIE ET LE RÊVE.—*Poèmes en Prose, Contes, Fantaisies; Lettre-préface d'Emile Verhaeren.* Կը պարունակէ Ա. Զավանեանի արձակ բանաստեղծութիւնները, հեքեաթներէն ու քմածին դրուածքներէն մէկ քանին. Գի՞ն 4 ֆրանք:

POÈMES ARMÉNIENS ANCIENS & MODERNS.

Այս հատորիլը կը պարունակէ հայ ժողովրդական և աշուղական երգերու, նարեկացւոյ, Աբովիանի, Շահազիդի, Քամառ-Քամիւացի, Պէշիկթաշլեանի, Դուրեանի և այլ բանաստեղծներու լաւագոյն էջերէն ունանց թարգմանութիւնը, հայ բանաստեղծութեան և արուեստի մասին Գաբրիել Moureyի մէկ ուսումնասիրութեամբ:

Գի՞ն 2 ֆր.

L'ARMÉNIE, Son passé, sa culture, son avenir; préface de Denys Cochin. բանախօսութիւն՝ արտասանուած 1913 ին.

Գի՞ն 1 ֆր.

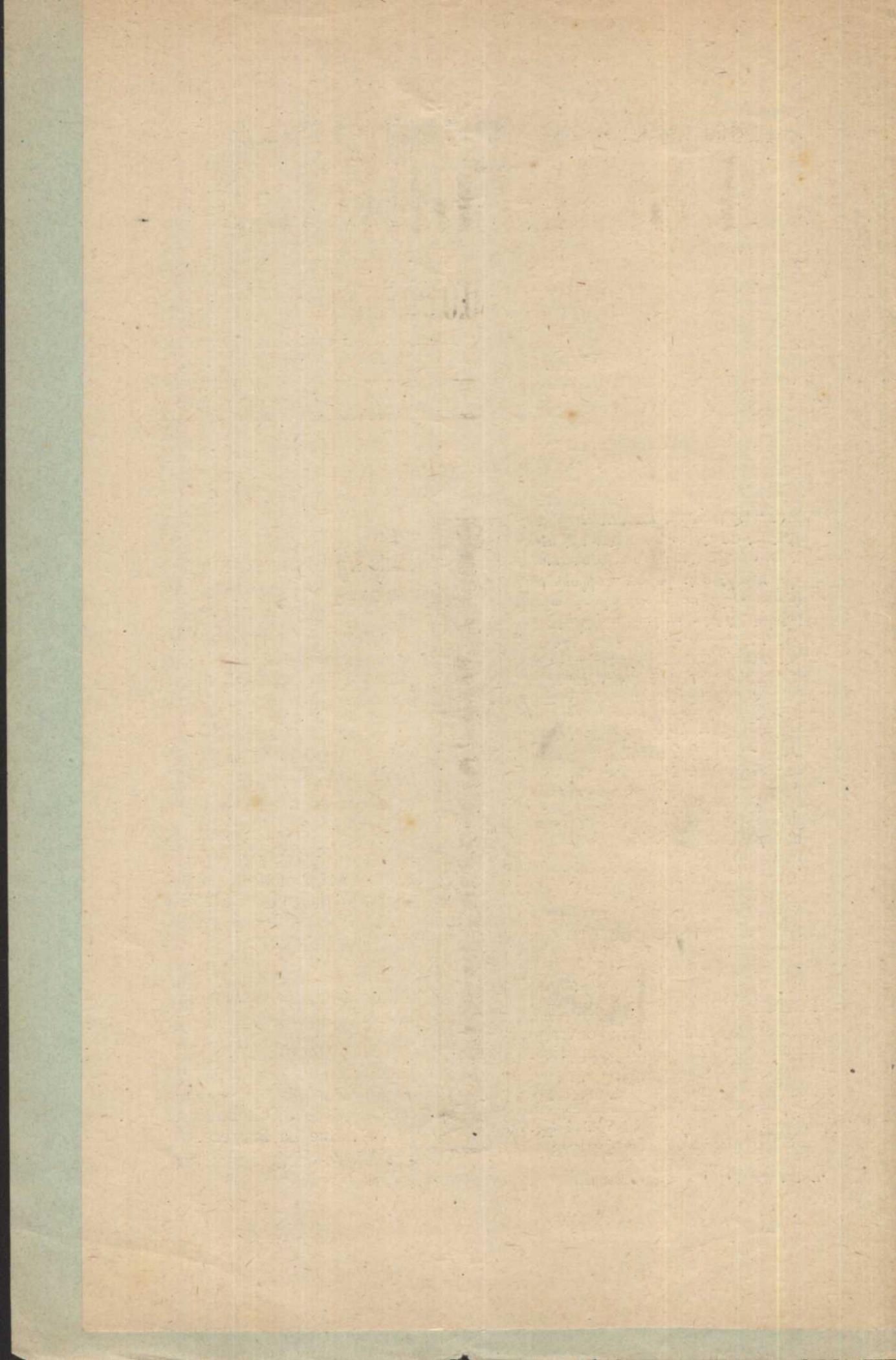
L'ARMÉNIE SOUS LE JOUG TURC. Conférence faite le 25 mai 1915, discours de M. Paul Doumer, ancien président de la Chambre des Députés, կը դրկուի ձի՛ ամէն ուղղողներուն, օտար բարեկամներու ցրուելու համար:

Ա Ն Ա Հ Ի Տ

Անահիտ գրական և ազգային ամսաթերթին առաջին սարին սպառած է, երկրորդ և երրորդ տարիներէն շատ քիչ թիւեր կը ման, յաջորդ տարիներէն կան զեռ բանական օրինակներ: Գնելու համար Անահիտի հաւաքածուն, ինչպէս և վերոյիշեալ բոլոր գրքերը դիմել հեղմակին A. Tchobanian

17, Rue La Bruyère.

Գրքերը գնել ուղղողները փոխարժեքը պէտք է կանխաւ ուղարկեն:

ՎԵՐԱՇՆՈՒՐ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱՄՄԱԹԵՐԹ

ԱԹԱՋԻՆ ՏԵՐԻ, ԹԻՒ 4,

14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1917

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՕՐԻՆԱԿԸ

Photo Barby

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

ԴՐԱՅԱՅՑ իմաստու-
կաններու օսկան Հա-
յաստանի մէջ Անդրա-
նիկ իրր զեկավարը այդ թեր-
թին, բացատրութիւն մը տալու
համար իր ուզգութեան վրայ
որ ումանց կողմէ սխալ հասկցուած
է՝ կը զրէ ուշագրաւ յօդուած
մը, որ արժանի է կարդացուելու
բոլոր Հայերէն:

“Մեր ամենուսյայտնի է մեր
հայրենիքի ներկայ վիճակը, կը
զրէ Անդրանիկ: Մեր ժողովուրդի
մհծագոյն տոկոսը կոտորուած է,
աշխարհ զիտէ թէ ինչպէս, իսկ
վերապրող զանգուածը կարօտ է
հացի, բնակարանի և պատսպար-
ման: Բացի սովի ուրուսկանէն և
կայ առօրեայ քաղաքական-ռազ-
մական այլ վտանգներ կախուած
մեր ժողովուրդի խեղճ զլխուն
վրայ:

“Ես խորապես հաւատացած
եմ, որ ուեկ թրքահայ նախ քան
ուեկ մատհուցութիւն — հասարա-
կական թէ քաղաքական — իր

ժողովուրդի Փիզիքական գոյութեան
մտահոգութիւնը կ'ունենաց:

“Պատերազմէն առաջ կ'ըսէին և կը
պատճառաբանէին, որ կան դասակարգեր
զանազան շահերով տարուած: Ես միտք
չունիմ հիմա ընդդէմ՝ կամ ի նպաստ
խօսիլ այդ մայնութեան և հասկացո-
ղութեան, այլ կ'ըսէմ, որ համայնական
բնաջնջումի քաղաքականութիւնը, արդէն
ի գործ զրուած ամենալոյն և ամենա-
վաժմար չափով, Թիւրքահայերուն մէջ
այդ դասակարգերուն տուաւ համանման
դրոշմ, համանման իրաւական վիճակ,
համանման իտէալ ունենալով համանման
վիշտ և հասարակաց թշնամի:

“Արդէն իսկ պէտք էինք խորապէս հա-
ւատալ, որ թուրքահայ ժողովուրդի հա-
մար կար միայն մէկ մտահոգութիւն և
այդ քաղաքական հասարակաց թշնամիի
— օսմանեան կառավարութեանը — վր-
տանգն էր:

“Անցեալի համար շատ բաներ ունինք
ըսելու, բայց անցնինք:

“Ըլլանք իմաստուն գէթ ասկէ յետոյ:

“Մտած ենք միայն փրկելու վերապրոց-
ները, որպէս զի վաղը միւս օր նոյն այդ
հայրենիքին մէջ կարենանք վերակազմել
հայ հասարակարգը, հայ իրականութիւնը
իր պատմական միսիսնով և ձգառմնե-
րով:

“Առանց կուսակցական խարութեան և
կուսակցական մտահոգութիւններու իրա-
րու քով գանք և ուժեղացնենք ամէն
շրջանի համար կազմուած հայրենակցա-
կան միութիւնները:

“Իսկ կուսակցութիւններն ալ թող չու-
նենան աւելրակ հայրենիքի մէջ անժա-
մանակ, աեսական վարդապետութիւններ
քարոզելու, բացի կոսորուած ժողովրդի,
վերապրոցներու փիզիքական գոյութեան
ապահովման գործը:

“Կը հաւատամ, որ հայրենակցական մի
ութիւններու մէջ չեն մտներ այլ կարգի
նեղմիտ ախորժակներ՝ բացի հայրենասի-
րական աեսակէտը:

“Ո՞վ չցանկար փրկել իր գիւղի մա-
ցորդները: Սկզբունքային ի՞նչ տարբե-
րութիւններ կրնան գոյութեան իրաւունք
ունենալ այդ հարցին մէջ:

“Քիզիքական գոյութիւնը վերապրոզ
ժողովուրդին — ահա բարձրագոյն հայ-
րենասիրութիւնը զոր հիմա մենք ի յայտ
կրնանք բերել:

“Ախալ չէր այն կարծիքը, որ մենք,
այս կոսորածէ յետոյ, մեծ յայսերը կը
կապէինք մեր արտասահմանեան գաղութ-
ներու վրայ: Ամերիկան, իր հետ միացած
եզիպտոսը և այլ տեղեր, ի յայտ կը
բերէ մեր վերջնութեր պատմութեան
ամենամեծ և ամենայուսալից երեւոյթը:

“Ոչինչ այնքան ողջունելի, ծափահարելի
է և օրինակելի պէտք է ըլլայ, որքան
չայ Աղքային Ոհութիւնը արտասահ-
մանի մէջ:

“Հայաստան”ը, որ կը հրատարակուի
իմ Նախաձեռնութեամբ, պիտի ձգտի
այս ըսածներուս իրականացման նպաս-
տել:

“Աւելորդ է կուսակցական նկատում-
ներ տեսնել համ:

“Իմ դաշնակցականի հանգամանքս և
ինձ հետ ընկերացողներու, դաշնակցա-
կանի և այլ կուսակցականի կամ բոլորո-
վին չեղոքի, հանգամանքները պատճառ
թող չըլլան տեսնելու որոշ միտումներ
կամ հեռաւոր նպատակներ:

“Հայաստան չստեղծեր հատուածներու
կոիւ:

“Հայաստան” կուսակցական խարու-
թիւններ չի գներ հայ գաղթականին ու
որը ին օգնութեան համանելու և թիւր-
քահայ վերացնութեան գործին մէջ

իրեն աջակցի լ փափաքողներուն մէջ:

“Այդ ուղղութեամբ ամէն մի համակիր ձայն, որու կողմէ ալ գայ, ամէն մի մարդասիրական գործ, որ հատուածէն կամ կուսակցութենէն ալ բղիսի, միշտ կը գնահատուի՝ արիւնաքամ բայց կետքի ձգտող արեւմտահայ ժողովուրդէն և ամենասիրալիր արձագանք կը գտնէ “Հայաստանի մէջ”:

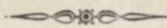
Մենք կը կարծենք թէ ներկայ բողենն, այն դիբը զոր բանած է Անդրանիկ պէտք է օրինակ հանդիսանայ բոլոր Հայերուն, ինչ կուսակցութեան ալ որ պատկանին:

Ամէն որ գիտէ թէ այս անզուգական Հայը որ հայշական ազատութեան ներոսը փառաւոր անունին արժանացած է, կը պատկանի որոշ կուսակցութեան մը, և Յ. Գաշնակցութեան, բայց այսօր նկատի ունենալով ահաւոր ճգնաժամը, զոր մեր ժողովուրդը կ'անցընէ, անիկա որոշած է գործել ոչ թէ իրրեւ կուսակցական, այլ միմիայն իրրեւ Հայ տղամաէր, մէկդի գննելով թէ՛ կուսակցամոլութիւնը և թէ՛ միջազգայնականընկերութական դանծունէութիւնը որ բոլորովին վազաժամ է Հայոց, մանաւանդ թլրահայոց համար:

“Անդրածնունդ”ի ուղղութիւնը բացորոշ է և մեր բոլոր ընթերցողները դայն առաջին բոտէին ըմբռնեցին և գնահատեցին: Բայց եթէ պէտք իսկ գեռ ըլլար բացատրելու անոր ոնզութիւնը՝ մենք պիտի բաւականանայինք ըսելով թէ մեր ուղղութիւնը ճիշդ այն է՝ ինչ որ է Անդրանիկի ուղղութիւնը այս պահուած:

Տօք. Լ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ մարդկութիւնը արդէն իսկ սկսած է օպառի ներկայ պատերազմին մեծ դասերէն, ու անոր վերջաւորութենէն յետոյ՝ շատ մը նոր ըմբռնումներ ու նոր կարգեր պիտի տիրապետեն աշխարհի վրայ:

Պատերազմին այս մեծ դասերէն մէկը, միակը որ մեզ կը շահազրդուէ այս սպահուս, կաշակերպութեան էական պէտքն ու կարեւորութիւնն է:

Գերմանիա եթէ պատերազմին սկիզբները մեծամեծ յաջողութիւններ ունեցաւ, և այսօր ալ՝ իրեն դէմ համախմբւած անհամեմատ ուժերուն տակալաւին կը զիմապրէ, այս զարմանալի երեսոյթը կը բացատրուի այն կազմակերպական ողբով զոր այդ երկիրը հասուցած է իր կատարելութեանը: Գերմանիոյ անեղ զօրութիւնը իր կիսադարեան պատերազմական պատրաստութիւններէն աւելի՝ իր կազմակերպութեանը մէջն է: Ամբողջ Գերմանիա կազմակերպութեան վիթխարի մեքենայ մըն է՝ իր ազգային կեանքին և ուժին բոլոր արտայայտութիւններուն մէջ, մեքենայ մը՝ որուն անուանոյքը կը շարժին մէ՛կ զալանակէ, ոչինչ թողուած է բարդին կամ պատահականութեանց: Եւ եթէ Դաշնակից գետութիւնը կրցան հետզհետէ իրենց զօրութիւնը բազմացնել ու հիմա այլուս գերազանցութիւնը ունին ու կը քալեն դէպի վիթխական յաղթանակը, այս արդիները ո՛չ թէ միայն իրենց թիւն և միջոցներուն առաւելութեան շնորհիւն էր որ ձեռք բերուեցաւ, այլ մասնաւորապէս և զիստու բարար այն իրողութեան շնորհիւ՝ որ պատերազմի ընթացքին անմնք ալ ջանացին և յաջողեցան իրենց զինուորական, տնտեսա-

կան, ընկերացին և արդիւնաբերական դրութիւնները կազմակերպել ու պատշաճեցնել օրուան պէտքերուն, ուղղելով իրենց նախկին սխալները:

Ամեն օր աւելի ակներեւ կերպով կը յայսնուի թէ՝ աղջի մը քաղաքակրթական բարձր չափանիշը, անոր նպատակներուն ուղղութիւնը կամ իտէալներուն բարձրութիւնը, նոյն իսկ անոր քաջութիւնը բառական չեն համաշխարհային մրցումին մէջ անոր յաջողութիւնը ապահովելու, այլ ընդհակառակին յաջողութիւնը կը ժպտի այն աղջերուն որոնք զիտեն գերազանցորէն կազմակերպուիլ: Իրական ուժը միայն և միմիայն կազմակերպութեան մէջն է: Յաղթահակը վերապահուած է բառապոյն կաղմակերպութեան:

Տնտեսական մարզին մէջ եւս, որ ներկայիս՝ աշխարհի մեծ աղջերուն միցակցութեան զիսաւոր առանցքը կը կազմէ, յաջողութիւն կը գտնեն այն աղջերը միայն որոնք զիտականապէս և աւելի ընդարձակ կերպով կը կազմակերպեն զիմանցումի և աշխատանքի գերն ու կիրարկութիւնը, արդիւնաբերութիւնը, զանառականութիւնը, փոխապատճեան միջոցները, ևն:

Ծնկերվարական գաղափարը եթէ մեծ ծաւալ գտաւ բոլոր ժողովուրդներուն մէջ, ասոր գաղանիքը պէտք չէ վնասուի այդ զաղափարին բան ներբին արժէքին կամ կարծեցեալ զիտական հիմնենքներուն մէջ, այլ առաւելապէս այն կուռ կազմակերպութեան մէջ օրով ընկերվարականները զիտակցութեան բերին ու իրենց զրօշին ներբեւ համախմբեցին բազմամիլիոն աշխատաւորները:

Եթէ մեր աղջը՝ բազգամամբ Քիւրաերուն և նոյն իսկ Թուրքերուն, աւելի յառաջադէմ ու բարդաւած ժողովուրդ մը հանդիսացաւ, եթէ Հայերս կրցանիք մեր բնածին ընդունակութիւնները որոշ չափան արժեցնել և օդտագործել, այս ալ կը պար-

տինք մեր աղջին իր զրացիներէն առաւելակշիւ կազմակերպական ողիին և համեռաշխական ներքին կապերուն: Օժառած էինք կրտսական, ազգային և վարչութական հաստատութիւններ, զանազան կարգի մարմիններ, միութիւններ, մամուլ և կուսակցութիւններ: Ասոր հակառակ՝ Քիւրաերը ոչ մէկ կազմակերպութիւն ունեին. իսկ Թուրքերը՝ հեղող և անհոգ՝ ամեն բան կըսպասէին իրենց պետական « կազմակերպութենէն », որ միայն կաշառակերութեան, կողովուտիւն և բռնակալութեան կազմակերպութիւն էր:

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ՝ եթէ ներկայ պատերազմին առաջ աղջովին աւելի հեռատես զոհուուած ըլլայինք և բառապոյն կաղմակերպութեամբ մը սպառավինուած՝ թուրք կառավարութեան շիմայազերծած բնաջընջումի քաղաքականութիւնը այս տատիճան ալիստարեր պիտի ըլլար մեր աղջին համար պիտի կրնայինք աւելի ուժեղ կերպով զիմազեր աղէտին և անհամեմատ նուռազ կորուսաններ անհենալ: Միւս կողմէ ակներեւ է սակայն որ մեզ հայրածող Թուրքերն ու Քիւրաերը մեր հայրենիքին մէջ մեղի չոփ և մենէ աւելի կը իրեն այսօր աղէտին հետեւանկները. անոնք ալ կործանուած եւ բնաջնջումի եզրը հասած են, չնայելով որ աղէտը նուազ ծանրացաւ անսնց վրայ: Պատճառն այն է զարձեալ որ մենք՝ շնորհւ մեր աղջային կազմակերպութեան և ի սիիւս աշխարհի ցրտած Հայութեան համերաշխական ողիին, ընդարձակ միջոցներ ունինք աղէտն աստիճանաբար և լսու կարելոյն զարմաներւ. մինչ Թուրքերը և մանաւանդ Քիւրաերը զուրիկ ըլլալով կաղմակերպական յատկութիւններէ և համաշխարհային ընդարձակ կապերէ և յարաբերութիւններէ, անոնց կորուստները կը մնան զրեթէ անդարմանելին:

Մեր մէջ քաղաքական կուսակցութիւնները մեծապէս նպաստեցին կազմակերպական ոգիին ծաւալումին: Դժբաղպարար, մեր կուսակցութիւնները ազգին մեծամասնութենէն դիտուեցան միայն իրենց միտական կովմերէն. անոնց երբեմնի իրարու դէմ պարբարները մեկնուեցան միշտ իրեւ յայտարար նշանները մեր ազգային առաջնութեան, առոնց երբեք նկատի առնուելու թէ անոնք ընդհակառակը փոքրիկ ժամանութեանէր էին, մինչդեռ բուն անժամանները կը ներկայանացին չեզոքները. զի ասոնք անկազմ, անկերպարան, անկապ անյարակից ամբոխ մը կը կազմէին: Ընդունելով հանդերձ որ չեզոքներէն շասերը անհատապէս պատուական մարդիկ էին և բարի ցանկութիւններով օժտուած, անոնք սակայն իրենց մեկուսի և կրգիւացեալ վիճակին բերմամբ՝ չէին կրնար և իրօք այլ չկրցան օգտակար և տեսական ներգործութիւն մը ունենալ հանրային մաքին վրայ և ուղղութիւն տալ ազգային կեամբի հողովոյթին: Մինչդեռ կուսակցութիւնները, հակառակ իրենց՝ երբեմն նոյն խակ տղեղ բայց շատ անզամ՝ անխուսափելի պայցարներուն՝ կազմակերպեալ ուժեր էին, ներուժ ազդակներ որոնք միայն ընդունակ էին դեր կատարել ազգային իրավանութեան մէջ: Ժողովուրդին լրջամիա և գործունեայ անհատներուն միակ քաղաքականութիւնը պէտք էր ըլլալ՝ ոչ թէ խուսափիլ կուսակցութիւններէն, ոչ թէ խրոչիլ անոնց պայցարներէն և նոյն խակ սխալներէն, այլ ընդհակառակը ըմբռնել անոնց սահմանուած գերը և իրենց մասնակցութեամբ ստուարացնել անոնց շարքերը՝ իրաբանչիւրը իր սեփական համոզումներուն և նախասիրութիւններուն համաձայն:

Այս ծշմարտութիւններուն անտեսուելուն պատճառաւ, կուսակցութիւնները տկար մեացին և չկրցան իրենց նպատակները լիո-

վին իրագործել: Եւ սակայն վերջին քառորդ դարուն մէջ անոնք էին որ տիրական ազդցութիւն ունեցան ազգային կեամբին մէջ: Հայ յեղափոխութեան շրջանին, ինչպէս օսմաննեան սահմանապրութիւններն վերջ՝ անոնք էին ազգին գործօն ուժերը, և որ կուսակցութիւնը որ աւելի կազմակերպուած էր՝ կրցաւ իր սիսալ կամ՝ ուղիղ քաղաքականութիւնը հակառակը ըլլար այդ քաղաքականութիւններու պատուքները՝ թէեւ ըլլային բանաւոր և իրաւացի, ուեւ ազգեցութիւն չէին կրնար ունենալ, որովհեանեւ կազմակերպեալ ուժ մը չէին ներկայացներ: Չեզոքութիւնը մարդու զերծ չկացուցաներ պատասխանատուութենէ, այլ զայն կը զատապարտէ անդրծութեան և ի վերջոյ անտարբերութեան և լուռ համակերպութեան:

Կազմակերպութեան օգտակարութեան գորաւոր փաստերէն մին է Հայ Ազգային Միութեան Եղիպատոսի և Ամերիկայի մէջ կազմութեան պարագան:

Ներկայ պատարեազմի սկիզբէն ի վեր ամեն Հայ կը զգար թէ անհրաժեշտ էր ազգային ընդհանուր համերաշխաւութիւն մը առաջ բերել. այդ պէտքը մեր ազգին վերահաս համաստարած աղէտին առջեւ օրէ օր աւելի շեշտուեցաւ: Բայց այդ համերաշխութիւնը, Ազգային Միութիւնը թնչ կերպով կրնար գոյանալ եթէ ոչ կազմակերպեալ մարմիններու իրերնասկացութեամբը և համագրութեամբը: Եղիպատոսի և Ամերիկայի մէջ կային կազմակերպութիւններ, — կուսակցութիւնները, Բարեգործականը, ազգային կազմակերպուած վարչութիւնները. — անոնք իրարու քով եկան ազգային գերազոյն պահանջներու համանաւասար ըմբռնումով մը, և Ազգային Միութիւնը մարմին առաւ: Կուլասի մէջ՝ ուր կան նոյնպէս քաղմաթիւ ազգային կազմակերպութիւններ և հաստա-

տութիւններ, ջանքեր եղան և կ'ըլլան ընդհանուր համերաշխութիւն մը առաջ բերելու համար. անշուշտ մեծապէս փափաքելի և յուսալի է որ այս ջանքերը պատկռեն յաջողութեալիք: Բայց ենթաղելով որ այդ սերտ համերաշխութեան իրազործումը տակաւին յամենայ, գննէ կրնանք միսիթարուիլ տեսնելով որ այդ մարմինները՝ թէև անջատ սակայն կը զործեն եւանդով, իւրաքանչիւրը իր ստանձնած գերին ու մարզին մէջ. զի ուր կաղմակերպութիւն կայ, հնո՞ն զործ կայ: Եւ ես կը հաւասամ որ զործին մեծութիւնը, իւրաքանչիւր անջատ կազմակերպութիւնէ սպասուած ճիգերուն անհանութիւնն իսկ իսթան մը պիտի ըլլայ մզելու այդ կազմակերպութիւնները որ վերջապէս ընդհանուր համերաշխութիւն մը և գործակցութիւն մը ստեղծնեն:

Փարիզի մէջ ալ ունինք, ինչպէս կը հաւաստեն, երեք հազարի մօտեցով պատկառելի թուով հայ գաղութ մը, որուն մէջ չեն պակսիր առաջնակարգ մոտաւորականներ, մեծահարուսաններ, հայրենասէրներ. բայց մինչեւ ցարդ ոչ միայն Ազգային Միութիւն կազմուած չէ հոս, այլ և այդ գաղափարին իրազործման դէմ կան մեծ դժուարութիւններ: Խնչու: Ճիշդ այն պատճառով որ այստեղ կը պակսին կազմակերպուած հօր մարմիններ, հսսանեցներ: Այսպիսի մարմիններու չգոյութեան երեսէն, Փարիզի Հայերուն մեծահանութիւնը՝ զրկուած աղջային խանդավառիչ շրջանակէ ու մինուրուտէ՝ անտարբերութեան մատնուած է: Լուսաւորութեան այս մեծ կեղորդին մէջ գտնուող հայ գաղութը սակայն պէտք էր օրինակ հանդիսանալ արասասահմանի բոլոր միւս հայ գաղութներուն, մանաւանդ որ աղջային գործունէութեան լայն և փառաւոր ասպարէզ մը կայ իր առջեւ, և պատմական այս բոպէին իր վրայ զրուած յուսերն արդարացնելու համար բան մը միայն կը պակսի իրեն, կողմանիրուն նիստ:

Եթէ Փարիզի մէջ եւս ամեն մէկ դասակարգ խլրափ, գաղափարի մէն մի հոսանն կազմակերպուի, եթէ աղջային գործունէութեան զանազան ճիւղերն ընդպրկող մարմիններ կազմուեին, եթէ այս կերպով գաղութիւն մէջ ափրող անստարբերութեան և այսութեան յաջորդէ աղջային ոգեւորութիւն և եռուգես, ալ այնուհետեւ շատ կը զիւրանայ Ազգային Միութեան կազմութիւնը. զի անոր համար պէտք եղած ատաղճն ու տարրերը պատրաստուած կ'ըլլան:

Փարիզի մէջ ապրով մէն մի հայ պէտք չէ վայրկեան մը մունայ որ՝ աղատազբաւթեան ճգտող, կինաց և մահու երկունքին մէջ գալարուով ազգի մը ներկայացուցիչն է հոս. իր պատկերին վրայէն է որ օտարազգիները գաղտփար մը պիտի կազմին այս աղջին քաղաքացիական արժանիքներուն վրայ, և այս արժանիքներուն մեծապայնն է՝ կազմակերպութեան և հաւաքական ներդաշնակ գործակցութեան ընդունակութիւնը:

Մ. ՏԱՐԱՏԵԱՆ

Պէրմբրան Պարէլլ, հմուտ և նրբամիտ ֆրանսացի զրոյ մը որ քսան տարի թուրքիա ապրելով, թուրքերը՝ ինչպէս և Հայերը մօտէն ուսումնասիրած ու ճանչցած է և իր վերջերս լրյա տեսած *Les Turcs* մեծարձէց զրբին մէջ ամենաճշգրիս կերպով ցոյց տուած է թուրքին խարզակ ու քանդիչ հոգեբանաւթիւնը, և որ տարիներէ ի վեր այլ և այլ ֆրանսական թերթերու մէջ Հայերն ու Հայոց զատը շերմօրէն պաշտպանած է, վերածուածութի համար յատկապէս զրած է հետեւեալ յօդուածը:

Les dessous d'une sympathie

On sait aujourd’hui que les gens qui font profession de propager les sympathies turques se recrutent en bonne partie dans ce milieu spécial

où fleurissent les idées défaitistes. A ces sympathies hautement avouées correspondent invariablement, comme un revers de médaille, un sentiment de haine contre la Russie, sentiment que la Révolution n'a point désarmé, et pour cause. Avant que s'y produisit ce mouvement, dont les origines restent encore obscures, les amis des Turcs essayaient de justifier leur haine du Russe par l'indignation que leur inspirait le régime tsariste. Sans ce point noir, tout eût été pour le mieux dans la meilleure de guerres possibles. Alors qu'ils se taisaient sur les atrocités turques et sur les non moins invraisemblables atrocités allemandes, ils n'avaient des paroles de blâme que contre ce régime. Les cruelles dévastations de la Belgique, les crimes et les pillages commis en terre française, le bombardement des chefs-d'œuvre les plus vénérés de l'art, toutes ces horreurs qui, à force d'être monstrueuses, paraissent invraisemblables, n'avaient à leurs yeux qu'une importance secondaire. Les crimes de ces gens-là, ils les justifiaient d'ailleurs, par les *nécessités de la guerre*. « La guerre excuse tout » me disait l'un d'eux, à qui je rappelais ce trait où l'on vit des soldats allemands s'abriter derrière une troupe de femmes et de vieillards pour empêcher les Français de tirer sur eux. Quant aux atrocités turques, ils les niaient simplement.

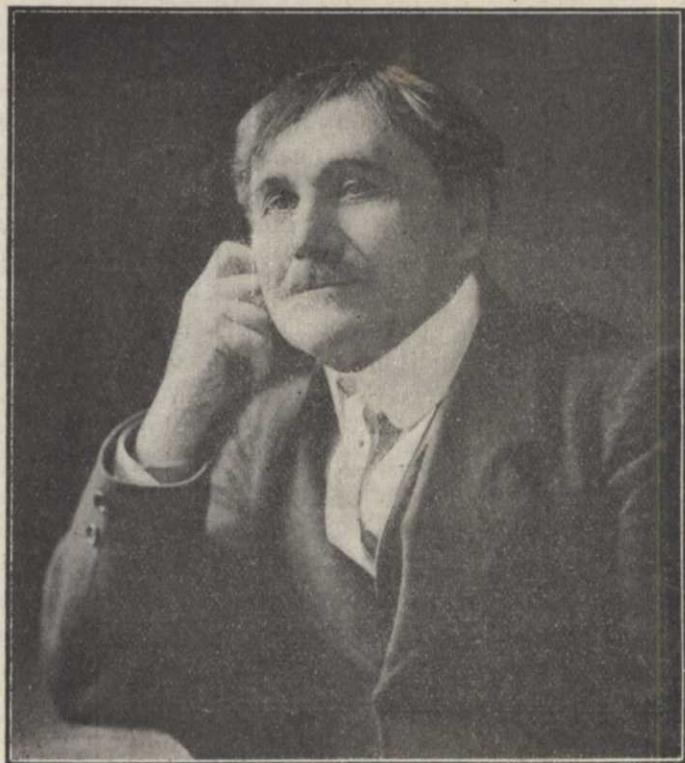
A quelles intentions spéciales s'ajustaient ces singuliers sentiments, les aveux de ceux qui payaient la campagne défaitiste nous le diront bientôt. Mais ce que révéleront ces aveux, nous le savons déjà par l'expérience que nous avons des choses

orientales et qui nous permet de voir clair dans le jeu compliqué d'une politique dont l'Arménie a été, vingt ans il y a, la première victime; car tous les événements survenus depuis ressortent d'un même plan méthodique et longuement prémedité de destruction. Tout concourt à prouver cette vérité jusqu'aux révélations qui nous sont fournies par le correspondant du *Times* à Pétrograd où l'on voit comment opère cette organisation occulte qui étend ses ramifications d'un pays à un autre, variant ses procédés suivant les milieux, trouvant des complices partout, qui secondent ses vues les uns par idéalisme de pensée ou niaiserie pure, les autres gagnés par son or. On sait à quelles fins secrètes tendait une politique qui consistait à amollir tout ce qui n'était pas allemand ou pro-allemand, quelle était la vaste pensée qui envisageait la possibilité de dominer ou d'absorber les nations moralement défaillantes et, qu'avait préalablement minées dans leurs œuvres vives un travail de sape. Nous savons aussi quels étaient les projets secrets de l'Allemagne et de ses associés sur une Turquie exsangue, méthodiquement vidée de ses éléments vitaux par le massacre des Arméniens et l'expulsion des Grecs, dont les biens ont été confisqués, sans ombre de raison, dont les maisons resteront désertes, les champs abandonnés jusqu'au moment où le programme de colonisation prévu dans les arrangements qui furent conclus avec la Porte au cours de l'année 1916 pourront entrer dans la voie des réalisations. Le comble de l'astuce a été d'amener cette triste Turquie à faire le jeu de ses ennemis

naturels, à qui elle a sacrifié ses dernières ressources et la dernière goutte de son sang. On ferait à moins son éloge, et l'on conviendra qu'il n'y en jamais eu de mieux mérité.

Les sympathies pour la Turquie sont également entretenues par une autre catégorie de gens que l'on peut croire inconscients, encore qu'ils obéissent à un obscur sentiment d'intérêt personnel. C'est le cas du financier qui l'exploitait, de l'employé qui y occupait une situation, de l'homme d'affaires qui y poursuivait une entreprise, de l'Européen de Pétra qui, sous le couvert des capitulations, vivait à l'abri des tracasseries propres aux sociétés trop organisées comme la nôtre, et pas assez comme la collectivité dite ottomane. Mais cet état d'âme mérite, par ce qu'il offre de particulier, qu'on s'y arrête un instant pour en faire une brève analyse.

Isolé sur sa colline de Pétra que séparait de Stamboul non seulement la Corne d'Or, mais le profond fossé des capitulations, l'Européen pouvait se croire chez lui. Il marchait la tête haute, fier de son titre d'étranger. Il échappait à la loi turque, aux agents du fisc et aux ennuis d'un régime arbitraire. A Pétra, comme à Smyrne, comme à Salonique, il avait

BERTRAND BAREILLES

ses écoles, ses églises, ses journaux, ses bureaux de poste où il confiait ses lettres, un Consulat où il portait ses plaintes, une ambassade qui les appuyait de son autorité. Naturellement c'est l'Européen de Pétra, de Smyrne, de Salonique et autre échelles plus ou moins bien pourvues d'éléments de protection, qui a accrédité l'opinion que la Turquie est un pays doux à habiter et le Turc un homme de tout repos. La Turquie, il la jugeait d'après les avantages qu'il y trouvait et le Turc d'après ce qu'il pouvait en espérer ou craindre. Pour le reste il lui importait peu que les autres, c'est-à-dire les indigènes fussent en butte aux tracasseries qui lui étaient épargnées. Le sort de l'indigène que les impôts rui-

naient, que le gendarme pillait et rouait de coups, qui cachait sa femme ou sa fille pour les soustraire à la lubricité des fonctionnaires ou des agents de la police, le laissait indifférent. Ses journaux ne lui parlaient jamais de ces choses, par discrétion, et la presse européenne d'avant guerre, avait d'autres chiens à peigner. Au surplus, ce n'était pas là son affaire. Employé, il n'avait qu'à se laisser vivre dans une atmosphère dont aucune bourrasque locale ne venait altérer la sérénité. Homme d'affaires, il n'avait souci que de se créer des relations, d'y pratiquer son commerce, de gagner de l'argent.

Aux raisons qu'il avait de se plaire en Turquie, l'homme d'affaires joignait celles de ne pas déplaire aux Turcs. C'est donc à eux qu'allait ses sourires et ses *bakchiches*. C'est avec eux qu'il traitait, et passait ses commandes, c'est le Sultan qui octroyait les concessions. L'Allemagne fournissait les fusils et les canons, l'Angleterre le matériel naval, la France l'argent nécessaire pour solder les factures. Chacun y trouvait son compte. Ce sentiment de satisfaction, un financier l'interprétait en traits suggestifs dans une grande Revue parisienne. « Nulle part, écrivait-il, il n'existe un pays où l'étranger trouve un sort plus enviable et où en dépit de quelques lenteurs et de certaines tracasseries ils peuvent travailler plus librement et réaliser les plus beaux bénéfices. *Dans aucune de leurs colonies les Français n'ont engagé des capitaux aussi considérables.* » C'est à dessein que j'ai souligné cette curieuse phrase où

perce l'esprit d'une époque que *d'aucuns voudraient voir fairerrefleurir*.

On peut m'en croire si j'affirme que l'Européen de Pétra ne connaît point les Turcs. C'est à peine s'il franchissait le pont de Stamboul et rares étaient ceux qui avaient pris la peine d'apprendre leur langue. Plus rares étaient ceux qui s'étaient donné la peine de les voir de près pour les étudier et les comprendre. En général les membres des colonies étrangères vivaient entre eux et ne se mêlaient jamais à l'indigène. On sait d'autre part que les financiers n'entendent rien à la psychologie, que les officiers de marine ne sauraient écrire que des romans. Quand Madame avait à se plaindre de quelqu'un, c'était de l'épicier grec, ou du serrurier arménien. Le Turc, ne faisant rien, était à l'abri de ses reproches. La dame de Pétra vous soutiendra que le Turc est un brave homme et que le reste ne vaut pas la corde.

Bertrand BAREILLES

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԳԱԼՈՒԹԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԻՆ ՀԱՆԴԵՐ

ՈՒՍՏԻՈՐՈՒԹԵԱՆ վառարան,
քաղաքակրթութեան կեդ-
րոն, յեղափոխութեան օրո-
րան՝ ամէն աեղ ու ամէն ժամանակ
Փարիզի անունը անգիմագրելի հմայք
մը, առինքնող, գրաւող մագնիսականու-
թիւն մը ունեցած է մարդոց ու ժողո-
վորդներու վրայ
Պատճառաբար մեղ, Թրքահայերու

համար, ֆրանսական գրականութիւնով մնած, ֆրանսական մշակոյթի սիրահար՝ անսահման է և անվիճելի Փարիզի աղդցութիւնը մեր վրայ: Ինչ որ Փարիզը կ'արտադրէ, հիւսուածեղէն ըլլայ թէ գրականութիւն, անշունչ մեքենայ թէ նկարչական կամ երաժշտական յօրինուած մը՝ անիկա անպայման գեղեցիկ է մեզի համար:

Տարածելով մեր համակրութիւնները ֆրանսականէն հայկական շրջաններուն լրայ՝ մենք միշտ զմայլած աչքերով հետեւած ենք հեռուէն, Գրանսայի մայրաքաղաքին մէջ կատարուած հայ մարի և արուեստի բոլոր արաւայատութիւններուն՝ ոլքան ալ փոքր ըլլան անոնք և անշան իրականին մէջ:

Կ'ընդունիմ, անշուշա, որ Փարիզի մէջ մենք միշտ ունեցեր ենք լաւագոյն մատուրականներու և արուեստագէտներու հոյլ մը, որոնք ուր որ ալ գանուէին, անպատճառ վեր պիտի բարձրանային սովորական մակարդակէն և պիտի խօսեցնէին իրենց վրայ՝ բայց չեմ կրնար չընդունիլ նաեւ, որ անոնք Փարիզ զըտնուելնուն պատճառով շատ աւելի զօրեղ կերպով կը ճառագայթեն՝ քան չպիտի կարենային ուրիշ ո և է կեդրոնէ: Փարիզի մէջ աեզի ունեցած պարզ գրական երեկոյթ մը, երաժշտական հանդէս՝ մը կամ դաստիօսութիւն մը, որ աեզական բնոյթ կը կրէ՝ իր արձագանքը կ'ունենայ մինչեւ ամերիկահայ մամուլին մէջ, մինչեւ Եգիպտաս, երբեմն նոյնիսկ մինչեւ Կովկաս, մինչդեռ նոյն կարգի և աստիճանի երեսոյթ մը, տարրեր ո' և է քաղաքի մէջ աեզի ունեցած՝ բացարձակապէս պէս աննկատելի պիտի անցնէր ուրիշ կեդրոններէ:

Կարելի էր երկարել փաստերու շաբար, սայց կանգ կ'առնեմ, որովհետեւ չեմ

ուզեր այն տպաւորութիւնը ձգել մաքերու վրայ, որ այս տողերով կ'ուզեմ՝ արժէօներ ենթագնահատել, կարողութիւններ ուրանալ:

Իմ նպատակս է ցոյց տալ միայն, թէ ի՞նչ յարմար կեդրոն էր Փարիզը, հոն ստեղծելու համար այն կենդանի գործունէութիւնը, որ կրնար իրբեւ օրինակ ծառայել ամբողջ Արտասահմանի Հայութեան, հոն վառելու համար այն վառարանը, որմէ արձակուած ջերմութեան և լոյսի ճառագայթները կրնային թափանցել ամենահեռաւոր հայկական գաղութի յետին օճախին ներ՝ տաքցնելով բոլոր սրաերը, լուսաւորելով բոլոր մաքերը, թօն և ուզգութիւն տալով ամենքին:

Թէ ինչ ըրած է Փարիզը սատար ու նեցուկ հանդիսանալու համար հայկական գատի փրօփականահին, ամբելու համար երկրի աղետակոծ Հայութեան ծով սառապանքները, ուզգութիւն տալու համար մեր ազգային ներքին քաղաքականութեան. թէ ի՞նչ ըրած է այդ ուզգութեամբ, և թէ ի՞նչ կրնար — ու կրնայ տակաւին — ընել, ահա՝ ինչ որ զիս կը հետաքրքրէ այս պահուս՝ և պէտք է հետաքրքրէ Փարիզի ամբողջ հայ գաղութը:

Մէկ կողմէ ձգելով պատերազմէն առջի շրջանը, ուր թերեւս աւելի հետեւողական աշխատանքը կատարուած էր քան այսօր, պատերազմէն ասդին պէտք եղած ուժգութեամբ երբեք առաջ մղուած չէ փրօփականահի գործը Գրանսայի մէջ: Առանց անահենելու Սօրպօնի հանդիսանը րութեան նման ցոյցերու տարրողութիւնն ու նշանակութիւնը, առանց ուրանալու որ փարիզահայ մէկ երկու խիստ յարգելի անձնաւորութիւններ, իրենց կարելին — և նոյն խոկ ամբողջ կարելին — ըրած են մղուած տալու համար այդ գործին՝ սա-

կայն և այնպէս կատարուած աշխատանքը շատ հեռու է բաւարարութիւն տալէ պատմական բոպէին պահանջներուն՝ և նոյն իսկ իր իրական արժէքէն ալ բան մը կորսնցուցած է՝ հետեւողական ըլլալու տեղ՝ աւելի անկապակից երեւոյթներու շաբք մը ներկայացնելով:

Խոալիս իր Armenia ն, Վնդիս՝ իր Ararat ը, Ամերիկա՝ իր New Armenia ամէն գաղութ իր մասնաւոր օրկանը ունի փրօփականտի գործին համար, և միայն Գրանսան է, ամենքէն կարեւոր երկիրներէն մէկը մեր գատին տեսակէտէն, որ անտեսած է այդ պահանջին լրացումը՝ հակառակ անոր, որ նուազ կարեւոր օրերու մէջ և մասնաւոր խմբակցութեան մը ջանքերով միայն, մենք ունեցած էինք ժամանակին Փարիզի մէջ, հայկական շահերու պաշտպանութեան նուիրուած լաւագոյն ֆրանսերէն պարբերաթիւթը:

Քայլ Ազգային Պատառի իրակութիւնը, պիտի բան շատեր ինչո՞ւ անիկա ըրտանձնեց նախաձեռնութիւնը այդ հրատարակութեան:

Ազգային Պատառի իրակութիւնը, պէտք է որ հասկնանք վերջապէս, այն բարձրագոյն մարմինն է, որ ստեղծուած է մեր պահանջները ներկայացնելու համար քաղաքակիրթ աշխարհի մեծ պետութեանց: Անիկա մեր քաղաքական ներկայացուցական մարմինն է և ստեղծուած չէ միմիայն Գրանսայի համար Փրօփականուր, Պատառի իրակութեան լաւագոյն գործիքներէն մէկն է, ի հարկէ, բայց Պատառի իրակութիւնը կոչուած է միայն ընդհանուր հսկողութիւն և գօնթրով ի գործ գնելու հայկական գատի պաշտպանութեան համար աշխատող օտար մամուլին վրայ՝ ուղղութիւն տալով անոնց, իր նպատակներուն յաջողութիւնը

լաւագոյն կերպով ապահովելու համար տանտէլէ ընելով անոնց ջանքերը. և ի պահանջնել հարկին նիւթապէս ու բարյապէս քաջալերելով զանոնք:

Եւ այդ բանը Ազգային Պատուիրակութիւնը խիստ լաւ կատարած է և կը կտարէ մինչեւ այսօր:

Իսկ Գրանսայի համար, նկատի ունենալով փրօփականտի մարմնի մը և օրկանի մը պակասութիւնը, Ազգային Պատուիրակութիւնը իր սուզ ժամանակը և միջոցները տրամադրելով ջանացած է գարմանել այդ պակասը՝ կատարելով մեծապէս գնահատելի աշխատութիւն մը հայկական գատի փրօփականտին համար՝ աշխատութիւնները որուն մանրամասնութիւնները առայժմ հրապարակել անժամանակ պիտի ըլլար:

Աւելին կրնար ընել, և պէտք էր ընէր, Փարիզի հայ գաղութին ծոցէն ծնունդ առնող յատուկ փրօփականտի մարմին մը, և այդ բանին համար տարբերը չէ որ կը պակսէին ոլէաք էր ի մի բերել բոլոր ցրուած և թանկագին ուժերը և կազմել յատուկ յանձնախումը՝ մէժոտիկ կերպով, հետեւողական ոգիով, լրջօրէն ուսումնասիրուած ծրագրի մը հիմն վրայ հեղինակաբար վարելու համար այդ գործը: Խնքնազլուխ և անպատճանատու վարիչներ չէ որ պէտք էին, այլ օրինաւոր մարմին մը, որովհետեւ ոչ միայն անձնական նախաձեռնութիւնն ու գործունէութիւնը չէին կրնար բաւարարութիւն տալ վայրկեանին պահանջներուն, այլ և կրնային վտանգի ենթարկել ազգային գատը՝ սխալի մը կամ չեղումի մը հետեւանքով միջազգային յարաբերութեանց և ազգային ձգնաժամի այս փափուկ և պատասխանատու օրերուն:

Այսքան փրօփականտի գործին համար

Խակ նպաստի գործը, Փարիզի մէջ, շատ աւելի գէշ տարօւած է քան այս առաջինը — եմէ նոյն խակ “տարօւած” բառը շատ չէ — պարզ այն պատճառով որ այն մէկ քանի մտաւորականները, որոնք անձնուիրաբար աշխատած էին փրօփականատի գործին համար, այս ուղղութեամբ ոչինչ կրնային ընել:

Եզդիստոսէն մինչեւ Միացեալ Կանանգները, Քանատայէն մինչեւ հարաւ, Ամերիկա, չկայ գաղութ մը, ամենքէն պղտիկը, ամենքէն յետինը՝ որ այնքան անտարեր գանուած ըլլայ հայկական տառապանքներուն հանգէստ, ողբան Փարիզի հայ գաղութը:

Ոէկ կոզմ ձգելով այն մէկ քանի պարտաճանաչ աղգայինները, որոնք որոշ չափով կատարած են իրենց եղբայրական պարտականութիւնը և որոնց թիւը սակայն մէկ ձեռքիս մատութներուն վրա կրնամ համրել՝ մնացած հակայ զանգուածը իր անտարերութեան մէջ քարացած մնացած է և չէ ուզած լսել իր արենակիցներուն օգնութեան աղիոզորմ ձիւրը:

Առանց հաշուելու Ամերիկայի պաշտելի աշխատաւորութիւնը, որ առանց նայելու, պատերազմէն ասպին միլիոններով զոհարերեց, Եզդիստոսի մէջ դեռ մէկ երկու ամիս առաջ, 7-8 հայեր միայն 300,000 ֆրանք տրամադրեցին աղգային պէտքերուն ի նպաստ: Խակ Փարիզը, իր ԶԱՐԱ ՀԱՅՈՒԹ Հայութիւնով, իր մէջն ունենալովքանի մը երկուասաննեակ միլիոնատերներ և հարուստներ, այդ վերջին զումարին կէսն խակ չէ զոհարերած, պատերազմին սկիզբէն մինչեւ այս օր: Այն պարագան արգէն, որ Փարիզի մէջ, մինչեւ այս օր, իր կոչումին արժանի նպաստի կանոնաւոր, մնայուն յանձնախումբ մը կամ մարմին մը գո-

յութիւն խակ չէ ունեցած, դատապարտութիւնն է այս գաղութիւն:

Եզդիստոսի մէջ, ուր կուսակցական և արտակուսակցական պայռարը պատակտած, բաժան բաժան ըրած էր Հայութիւնը, տարի մը կ'ընէ որ բոլոր հոսանքներու եղբայրական համերաշխութեամբը կազմուած է Ազգային Սրբազան Միութիւնը: Նոյն Միութիւնը Ամերիկայի մէջ, իր հարիւրի մօս մասնածիւղերով, իր բարերար աղգեցութիւնը կը տարածէ ութը ամիսներէ ի վեր, Հայութեան բոլոր հատուածներուն և հոսանքներուն վրայ: Միայն Փարիզին է, որ արձագանք չի տար կատարուած այդ մեծ իրողաւթեան, միայն Փարիզի Հայութիւնն է, ուր սակայն ոչ մէկ պայքար գոյութիւն ունէր, որ կը շարունակէ մնալ անտարեր, անհազօրդ աղգային կեանքին, անկարեկից հայրենիքի բիւր ցաւերուն:

Աւ Խօսքն խակ չեմ ըներ, մեր աղգային ներքին քաղաքականութեան ձգումին ու վարումին մէջ Փարիզի հայ գաղութին կատարած գերին մասին՝ քանի որ այդպիսի գործի մը գոյութեան գաղափարն խակ կարծես չէ ունեցած անիկա:

Ու սակայն ինչ մեծ, ինչ նախախնամական գեր կրնար կատարել այս գաղութը, հայկական կեանքի և արտասահմաննեան մեր գործանէութեան մէջ: Մաքի և գրչի փորձուած վարպետներ, ժողովոգական լայն խաւերու վասահութիւնը վայելող հանրային գործիչներ, գիտնականներ, գեղարուեստագէտներ, մեծահարուսա վաճառականներ, համալսարանական առողջ երիտասարդութիւն մը, վաղեմի կրթական մշակներ՝ ինչ որ պէտք էր ու պէտքէն աւելին՝ ունէր իր մէջ լուսաւորութեան այս սստանը, ստեղծելու համար այն գորեղ մարմինը,

որուն ներուժ գործունեութիւնը ճա-
ռագայթեր ամբողջ Արտասահմանի Հա-
յութեան վրայ:

Ծա՞տ ուշ է արդեօք փորձելու համար
այդ աշխատանքը:

Չեմ կարծեր:

Եւ նոյն իսկ կը սիրեմ յուսալ, որ այս
հարցումին ու այս գործիւն պատաս-
իսանը, ոչ թէ ինքնարդարացման յօդուած
մը պիտի ըլլայ, այլ կենդանի գործը:

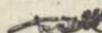
ԱՐՏԱԿԱԶՄ ՀԱՆԵՄԵԱՆ

Փարիզ, 1 Հոկտեմբեր 1917

Ծ. Խ. — Մեր յարգելի բարեկամին
և ծանօթ գործիչին այս յօդուածը կը
պարունակէ շատ մը կէտեր, որոնց հա-
մամիտ ենք. կան սակայն ինչ ինչ մասեր
որոնք ճիշդ չեն թուիր մեղի. այդ մասին
պիտի զրենք մեր յաջորդ թիւով առաջմա-
սակայն կը շատանանք դիտել տալով որ
մեր պատուական հայրենակիցը մոնցած
է յիշտասակել Փարիզի հայ գաղութին մէջ
արդէն իսկ գործող մարմինները, օրինակի
համար Հայ Տիկնանց Միութիւնը, Հայ
Երիտասարդաց Միութիւնը, երկու տա-
րիէ ի վեր գործող Էջգ. Հիմնադրամի
Օժանդակ Մասնախումբը, և Մասաւո-
րական Միութիւնը, որուն էական նպա-
տակներէն մէկն է Փարիզի հայ գաղու-
թին ուժերը շարժման մէջ գնել ինպատա-
հայ գատին, նպատակ՝ որուն իրագործ-
ման համար արդէն ջանքեր սկսած են
ըլլալ:

VISION D'AVENIR

Dans l'ombre tranquille de l'Eglise arménienne, qui recèle dans sa sérénité tous les souvenirs du passé et toutes les espérances de l'avenir, un matin de jeudi je me suis rencontré avec un certain nombre d'en-

fants d'Arménie, petits garçons et petites filles.

L'exil de leurs parents les a fait naître sur la terre de ma patrie. Le langage de mon pays donna la note française aux premiers balbutiements de leur berceau, aux premières paroles de leurs études et de leurs jeux.

Amenés dans le calme grave de ce lieu auguste par la sollicitude et le patriotisme pieux de maîtres et de maîtresses arméniens, ils épelaient les lettres de l'alphabet national.

En face de ces enfants, j'ai été tout à coup saisi par une profonde et grave émotion. J'avais là, devant mes yeux, tout le symbole de la génération nouvelle qui monte vers la vie. Longuement, je les ai regardés et, au fond de leurs regards limpides, il me sembla apercevoir, comme au fond d'un clair miroir, l'affroyable vision d'un océan de larmes et de sang. J'y découvais tous les cadavres de tous les massacrés, de tous les martyrs, emportés par le flot mauvais vers les inconnus des naufrages, au fond des abîmes de la douleur et de la mort, éternellement ignorés.

Mais, au fond, tout au fond de leurs yeux, j'entrevoyais aussi des lieux qui montaient d'un horizon matinal et qui ressemblaient aux blanches clartés d'une aube. L'avenir jetait sa grande lumière d'apaisement et de résurrection sur le sombre passé de toutes les angoisses et de toutes les tortures...

— La leçon suivait son cours, les enfants épelaient les lettres arméniennes, tandis que les voix atté-

nuées de Paris arrivaient jusqu'à moi. Et ce spectacle avait quelque chose de religieux. J'assistais au mystère de cette nouvelle encharistie qu'était pour ces enfants cette communion à l'âme arménienne dans le cœur de la France.

Et je songeais. Ma pensée se reportait à quelques années plus tard et je voyais alors ces mêmes enfants, devenus des hommes et des femmes, assis, le soir, au seuil de leurs foyers, réédifiés sur le sol de la patrie reconstituée, se reposant de leurs labeurs, dans les sérénités crépusculaires que ne troublaient plus les cris désespérés et les râles des agonisants. L'Arménie était redevenue libre. Le soir était rempli de l'immense mélodie des blés ondulant, comme une mer, sous les souffles apaisés des brises. Dans ces hommes, je revoyais ces mêmes enfants grandis, sur les bras forts de qui s'appuyaient les bras de leurs compagnes. D'autres petits enfants, nés enfin sur la douce terre maternelle, jetaient dans l'air leurs cris joyeux—leurs cris arméniens,—et les collines, les monts et les vallées étaient sans crainte et sans angoise. Et dans cette vision de ces temps qui viendront, de ces temps qui sont proches, je voyais planer sur les toits des demeures, parmi les étoiles, dans le repos de tout un peuple, libéré, ressuscité, l'ange de la Liberté, aux deux ailes éployées comme une protection, au fond du couchant rouge, et dont l'une était couleur d'azur de France et l'autre toute blanche comme le

resta toujours l'âme de l'Arménie.

O Arménie, Arménie, nation que j'adopterais pour mère si je n'étais Français, si tu savais avec quelle ardeur j'appelle pour toi de tous mes voeux la réalisation de ce rêve que j'ai entrevu dans la profondeur des regards de tes enfants, qui seront demain les réedificateurs de ta grandeur et de ta gloire !

Emile PIGNOT

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՆԵՐՈՒ ԿՈԶՈՒՄԸ ԵՒ ԱՐԺԷՔԸ

ենսունակ ազգ մը՝ որ կ'ուցէ
ապրիլ և պատուաւոր աղեղ
մը գրաւել քաղաքակիրթ տշ-
խարչին մէջ, պարտաւոր է՝ նոյն խոկ ներ-
կայ դժուարին պայմաններուն մէջ՝ անու-
շաղիր չձգել այն բոլոր ազգակիները, որոնք
բնոյթը ունին իր բարոյական շահերը ար-
մէքաւորելու, իր քաղաքակիրթական նկարա-
գիրը ճշղելու և ձեւակերպելու:

Եյս բոպէին՝ երբ մեր արիւնուայ բայց
աննկուն ցեղը իր վերածնունդին երկունքը
կ'ապրի՝ դուցէ յանդուզն թուի շատերուն
գեղարուեստներու մասին եղած ջասադո-
փութիւն մը:

Եւ սակայն միանգամ ընդ միշտ պէտք
է ըմբռնել՝ որ լոկ նիւթական վերածնունդ
մը բաւական չպիտի ըլլար հայ ցեղը զնեղու
ազգերուն մէջ իր արժանաւոր տեղը, և թէ
ժամանակ է ուշադրութիւն դարձնել նաև
այն բարոյական մեծ ազգակիներուն, որոնք
կը ներկայացնեն բոլոր մեծ ազգերու պատ-
մութեան մէջ Գեղարուեստները:

Տարօրինակ ըմբռնումնով մը՝ միջզեռ. Գրականութիւնը, Թատրոնը, Երաժշտութիւնը որոշ գնահատութիւն և քաջալերութիւն դաստին մեր մէջ՝ նկարչութիւնը և Արձանագործութիւնը նկատուած են գրեթէ անօպւա, անօպւա, աննշան ճիւղեր:

Այդ սխալ և Ցեղին բարյական ապագային համար վնասակար համոզումներուն դէմ՝ մաքառելու զործը պէտք է այժմեն խոկսիլ, լուսաւորելով մաքերը փաստերով և օրինակներով:

Դեռ երէկ չէր, որ Թատրոնը նոյնպէս անբարյական հիմնարկութիւն մը կը համարէր մեր մէջ, և զերասաններն ու զերասանութիւնները անպատճ անձնաւորութիւններ:

Եթէ այսօր վերջապէս կրցած ենք ժողովուրդին մէջ հաստատել թատրոնին դաստիարակիչ զերին համոզումը, զեռ եւս մեզի կը մնայ ամբողջապէս յեղացրջել անոր նկարչութեան և Արձանագործութեան մասին ունեցած հիմնովին սխալ համոզումները, որոնք արժանատիւ ընելու համար—ցաւելով ըսեմ՝ անմիջապէս — ոչ մի լուրջ, հաւաքական և սխալ ամենի աշխատանք չէ կատարուած արուեստագէտներուս կողմէն:

Այդ աշխատանքը պէտք է սկսիլ այժմեն և անդուլ, այնքան խոր են թիւր ըմբռումները և դաստութիւնները:

Մեր մէջ տիրող սովորական կարծիքն է եղած նկատել նկարիչները և քանուակագործները իրեն անպէտք և ազգին անօպւութանիք, իրենց սեփական հաճոյցին համար դոյներու և ձեւերու հետ խաղացողներ, տեսակ մը երազատեներ, խտալիստներ, վերացական էակներ վերջապէս, որոնց մով հետաքրքրութիւն չարժիք:

Աչա քաղաքակրթութեան պատմութեան փաստերուն դէմ՝ ցցուող այն հսկայական սխալը, որուն զոյութեան դէմ եթէ երբեմն մեր մամուլին մէջ վախկոս ակնարկներ և դանդաստներ յայտնուեր են, անոնք մնացեր

են առանց վաղորդայնի, առանց ճիզի՝ դրական հողի մը վրայ փոխազրելու անոր դէմ՝ մաքառումին գործը:

Անցողակի կերպով նկատեմ, որ չարիքին արժանար՝ կամ զոնէ արժանաբերէն մէկը կը գտնուի նոյն անընդունելի պակասին մէջ, որ կը գտնուի մեր զարոցական զրութիւններու ցանկին վրայ ուր շարք մը անօգուտ «ութիւններուն» քով «Գեղարուեստաներու Պատմութիւն» ը կը փայլի... իր բացակայութեամբ:

Ի՞նչպէս կ'ուզէք որ երէկուան պատանին այսոր զործի մարդ և նոյն իսկ զրամատեր գառնալով, կարողանայ գեղարուեստական զործ մը արժանաւորապէս զնահատել, արուեստագէտները և արուեստար՝ ազգային արուեստը քաջալերել, երբ ուսումնաբանական շրջանին մէջ ոչ ոք և ոչ մէկ զիրք տառը հսկայ նշանակութիւնը զգացուցած է իրեն:

Ազգային Արուեստ ըսի, և արգարեւ եթէ գեղարուեստները հայրենիք չունին, արուեստագէտները հայրենիք մը ունին, իրենցը, որուն հետ կապուած են անոնք իրենց զգացումներուն, հոգին, անցեալին և աւանդութիւններուն բոլոր մաերիմ՝ կապերով, որուն ցաւերուն և յոյսերուն թարգմանն են, և որուն վրայ կը ցոլանայ իրենց փառքը:

Արուեստագէտը և հայրենիքը զեթէ անբաժան են, և եթէ զործը Մարդկութեան կը պատկանի, զործաւորը կը պատկանի իր հայրենիքին, որուն անոնք կը սիրցնէ աշխարհին իր արուեստին մէջէն:

Եթէ այսօր Յանաստանը՝ այդ տիպար օրինակը արուեստագէտներու հայրենիքին, զեռ կը սիրուի ամբողջ մարդկութիւնէն, երբ Փիդիասներու շրջանը վաղուց է թաւալած արդէն, այդ ճիշդ Փիդիասներ, Արէլներ, Փրաբսիթէներ արտապրած, սնուցած ըլլալուն համար է միայն:

Ո՞վ պիսի կրնար Միլօի Վէնիւսին առաջ

կանգնի՝ առանց երեւակայելու այն կապոյտ
երկնակամարը և արեւստ եղերքը, որը կեր-
պարանաւորութեցաւ ան, իր անստվիտ գե-
ղեցկութեան մէջ:

Կարելի է մոռածել, որ եթէ Յունաստանը
Աղեքսանդրներ միայն տուած ըլլար աշխար-
հին, նոյն իսկ աշխարհակալական հանձարով
օժոտուած, այդ բաւական պիտի ըլլար Յու-
նաստանի ճակատը յաւիտենապէս պսակելու
անթառամ փառքի դափնեպսակով: Ա՛չ:

Պատմութիւնը՝ մեր ուրբեցոյցը՝ մեզի կը խօսի
նաեւ շաքը մը աշխարհակալներու մասին,
Աստիզամներ Ալէնկ-Թիմուրներ, որոնք իրենց
ժամանակարջանը լուսաւորեր են հրուցնե-
րու արիւնագոյն վերջալոյսներով, աւերի
և մահուան հսկայ արուեստագէտներ, և
որոնց անունը և լիշտակը պժգանք միայն
կ'առաջացնէ:

Նիւթական տիրապետութեանը հարկադրա-
կանորէն ժամանակաւոր են, որքան այ մեծ
ըլլան անոնք և ստորագրուած նոյն իսկ
նափորէններէն:

Բարոյական և քաղաքակրթական տիրա-
պետութեանը միայն կոչուած են ապրելու և
ապրեցնելու մարդկութիւնը իր կոչումին
արժանաւոր մթնոլորտի մը մէջ:

Այդ տեսակէտէն արուեստագէտները ազգի
մը բարոյական մեծութեան զիլսաւոր աղղակ-
ներն են եղած և են: Ասոնք իւրաքանչիւր
ցեղին իր մէջ պարփակած խուալներուն,
յոյզերուն, ձգուութերուն, երազներուն, ամե-
նամաքուր և ամենաբարձր զգացութերուն
մարմնացութերն են:

Այդ ճշմարտութեան առաջ մենք միայն
կոյք մնացած ենք՝ մեր արուեստագէտները
ձգելով անտարբերութեան և արհամարհանցի
սպաննիչ միջավայրի մը մէջ, առանց կա-
րողանալ նկատելու, որ վաղը ազգերը պիտի
չափուին մարդկութեան բերած իրենց քաղա-
քակրթական-բարոյական տիրապետութեա-
րով, քան տնտեսական-շահագիտական:

Ո՞վ կընայ մխանել որ օտար շրջանակներու
ծանօթ հայ արուեստագէտ մը իր ազգին
շատ աւելի օգտակար անհատ մըն է, քան
թէ այս կամ՝ այն աւելւորական ճիւղին մէջ
մի քանի միլիոն դիզան հայ հարուստը:

Առաջինը ընդունակ է արագրելու գոր-
ծեր, որոնք ապագայ սերունդներուն պիտի
խօսին, որոնք կենդանի և անմահ փաստերը
պիտի մնան հասած կատարելութեան մը,
ձգտուած իսէալի մը, մինչեւու երկրուցը՝
միակ նպաստակ առաջարած է գրեթէ միշտ՝
բացառութիւնները միշտ յարգելավ՝ իր հա-
րըստութեան բազմապատկումը կամ գոր-
ծառնութեանց ընդարձակումը:

Ճ'իշտ է որ այսօր հակառակ մեր ապրած
արտակարգ պայմաններուն, որոնք լիցուն
են ցնցող նիւթերով, ոչ մէկ հայ արուես-
տագէտ կըցաւ կամ՝ միջոց ունեցաւ խտա-
ցընել մեր ապրած կարմիր օրերը:

Արուեստագէտը առաջելութիւն մ'ունի
կատարելիք, և իր գործերը յաւերդական
բողոքներ կամ կորմիր խարանանքներ են,
խէալի փառաբանութեր կամ՝ յոյսերու
գունագեղ փունջեր:

Բայց եթէ մեր հայ արուեստագէտները
միջոց չունեցան կատարին կամ՝ մարմարին
վրայ խտացնել Ազգին ծաւը և Յոյսը, Քէնը
և Ապագան, այդ մեղքը դարձեալ չի ծանրա-
նար այն անտարբեր շրջանակներուն վրայ,
որոնք յամառօրէն կ'անզիտանան արուես-
տագէտին արմէշը հասարակական տեսա-
կէտէն, աղէտ նաեւ Արուեստի նշանակու-
թեան՝ քաղաքակրթական տիրոյթին մէջ:

Կը յաւակինք քաղաքակրթուած ազգ մը
ըլլալ, կապկօրէն կ'ընդօրինակենք եւրոպա-
կան մայրաքաղաքներուն — մանաւանդ Փա-
րիզի մէջ — լոյս տեսած ամեն նորութիւն,
սովորութիւն, բարը ու վարը, բայց չենք
ուզեր տեսնել որ ամեն տարի — պատերազ-
մէն առաջ — Գարնանային նկարահանդէս-
ներու միջոցին ֆրանսացի հասարակութիւնը

անհամբեր կ'սպասէք Սալօններու բացումին.
ամեն օր խուռներամ' դիմելով անթիւ սրահ-
ներուն մէջ ցուցազրուած արուեստագէտնե-
րու գործերուն առաջ:

Ինչու չենք ընդօրինակեր նաեւ այդ շա-
հազրուումը:

Եզրիս առաջ ունիմ 1905ի «Մուրճ» ին
թիւ 1ը, ուր, Գեղարուեստը խրախուսող
Բնկերութեան 14րդ ցուցահանդէսին մա-
սին հետեւեալ առողերը կը կարդամ.

«Աչա մի ամբողջ ամիս ու կէս է, որ
« բաց է այդ ցուցահանդէսը, բացց Թիֆլիսի
« հասարակութիւնը զարմանալի անտարիե-
« րութիւն է ցոյց տալիս. չի յաձախում՝
« նրան: Փառքի Տաճարի առաջ Տաճանող
« դրօշակներն են միայն ցոյց տալիս, որ
« Գեղարուեստի տօն է ացտեղ: Բացց
« մոտէք ներս և դուք կը տեսնէք իրանց
« նկարիչներին և քանդակագործներին, որոնք
« մելամաղձութեամբ զնահատողներ են սպա-
« սում»:

Աչա պատկերը 12 տարի առաջ:

Պիտի առարկուի որ այսօր մեր Ազգը
վիրաւոր է, մահամերձ է, որ գեղարուեստ-
ներու մասին խորհելու ժամանակը չէ:

12 տարի առաջ համաշխարհային պա-
տերազմ չկար:

Զարիքին արմատը ուրիշ տեղ է ըստ:

Եւ մեծապոյն չարիք մըն է քաղաքակր-
թական այդ ամենակարեւոր ազգակը անու-
շաղիք ձգելը:

Յօդուածիս սկիզբը կենսունակ ազգի մը
մասին էր խօսրս, և մենք ամենքս կը յայ-
տարարենք որ կենսունակ ազգ ենք:

Ապացուցանենք:

Հայ ցեղը արուեստագէտներու ցեղ մըն
է: Տեղը կը պակսի ինձ երկարօրէն Տահրա-
նալ այդ մասին: Այսօր արուեստագէտներու
բոյց մը ունիք, որոնք ընդունակ են հայ
արուեստը փայլեցնելու, սիրոնել տալով
նաեւ «Հայ» անունը:

Գիտնակը դնահատել զանոնք:

ՀՐ. ԱԼԵՎԱԶ

ԷՄԻԼ ՓԻՆԵՍԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆՑ

ՀԱՍՈՐԸ

անի մը օրէն լոյս կը տեսնէ
էսմիլ Փինեսի բանաստեղծու-
թեանց հատորը *Les Chants
d'airain*, Աբոյէ Երքէր: Այս բանա-
տեղծութիւնները զրուած են ներկայ պա-
տերազմի ընթացքին, կը փառաբանեն Փրան-
սական դիմացնութիւնը, և կը մեկնեն այս
պատերազմին յարուցած բարոյական ու
մարդկային մեծ հարցերը: Այդ քերթուած-
ներէն մին, որուն թարգմանութիւնը տուինք
մեր նախորդ թիւով՝ նուիրուած է Հայաս-
տանին: Մեր տաղանդաւոր աշխատակցին
այս գործը սահմանուած է մեծ յաջողութիւն
գտնելու: Հանրածանօթ զրագէտ Վիքթօր
Մարլիթ որ զրած է այս հաւաքածոյն
յառաջաբանը, կը յայտարարէ թէ այս բա-
նաստեղծութիւնները ամենէն գեղեցիկներն
են պատերազմէն ներշնչուած քերթուածնե-
րուն. Կ'արտաստավինք Վիքթօր Մարլիթի
յառաջաբանը և հատորին ամենէն հզօր
էջերէն մին.

PRÉFACE

Voici un livre digne de son titre.

Les Chants d'airain, de M. Emile Pignot, rendent un son pur et grave. On dirait, à l'entendre, que la grande cloche d'Hugo s'est réveillée.

La guerre, qui inspira jusqu'ici d'innombrables poètes, n'avait point encore fait résonner, avec autant de profondeur et de force, un si noble lyrisme. Il émeut, parce qu'il a l'accent du cœur.

Il fait mieux que d'émouvoir, il soulève, au dessus du charnier, l'âme en deuil.

Une aile vigoureuse bat au rythme des strophes.

On se sent, à mesure qu'on lit, emporté, à travers la nuit du monstreux cauchemar, vers la blancheur confuse, mais certaine, d'une aube.

Livre de pitié, livre de foi ! Œuvre sensible et fière qui honore le sûr et grand talent de M. Emile Pignot.

J'ai prononcé le nom d'Hugo. Je le maintiens.

C'est à la voix prodigieuse dont le

siècle passé retentit encore que **Les Chants d'airain** font écho. Dans leur vibration assourdie, leur tintement plus simple, plus intime, tressaille le même culte de tout ce qui est juste, bon et beau.

Une âme ici s'élève vers les sommets.

France, Humanité ! D'une cime à l'autre, ces poèmes cheminent, avec une espèce d'horreur et d'espérance sacrées, sur la voie des tombes.

EMILE PIGNOT

Livre de Français, tout brûlant de l'amour de la patrie, et livre d'homme qui, par delà l'horizon de boue et de sanie, pressent l'aurore universelle.

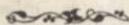
Pages trempées de larmes et lour-

des d'ombre en marge desquelles une bande d'azur s'étend : la certitude du matin sur un monde nouveau.

Tant de souffrance n'aura pas été vécue en pure perte.

Victor MARGUERITTE

PARIS INVIOLÉ

*Il nous avait fallu plier devant le nombre ;
Et, brusquement, comme la nuit jette son ombre,
Aux soirs d'hiver, les cœurs se drapèrent de deuil.
Attila s'apprétait à souiller notre seuil.
Alors tu te sanglas dans ta double cuirasse
D'énergie et de fer, et l'âme de la race,
O Paris, s'éveilla du fond de son tombeau.
Le Panthéon gronda comme un vaste cerveau ;
Le corps de l'Empereur se dressa sous la voûte
Du grand temple et, d'un geste ordonnant la déroute,
Napoléon, debout parmi les étendards,
Lança sur nos soldats le feu de ses regards ;
Et ton cheval de bronze, ô Jeanne de Lorraine,
Se cabra sur son socle et l'œil gonflé de haine
De Gambetta plongea, terrible, au fond du cœur
De la vieille cité ; dans la nuit sans lueur
La Tour, la grande Tour sereine et vigilante,
Au fond du ciel crispa sa prunelle virante ;
Notre-Dame tendit ses tours comme deux bras
En un geste qui dit : Tu ne passeras pas !
Paris ne fut qu'une âme, une âme renforcée
Des âmes de tous ceux dont l'Histoire sacrée
En une vague immense, en un suprême flux,
Vint faire déferler les rages des vaincus,
Les hymnes de triomphe et les chants de victoire
Des antiques guerriers qui scellèrent ta gloire,
O Paris, dans les flots tragiques de leur sang,
Leur sang qui, ce soir-là bondit plus frémissant
Et qui se répandit plus vivant dans les veines
De tous tes monuments : des colonnes hautaines
De ton grand Panthéon aux portiques d'airain,
Du bronze que pétrit le Peuple Souverain,
En Juillet — et de l'Arc aux arcades splendides,
Du dôme flamboyant des fières Invalides,
De la Sainte-Chapelle — et te donna des nerfs
Prêts à braver, s'il l'eût fallu, tout l'univers.
Attila, qui déjà croyait tenir sa proie
Te vit-il dans la nuit ? Ton regard qui flamboie
Et fait lever toujours des moissons de géants,
O Paris, et qui jette à tous les ouragans
Des siècles éternels ses grands éclairs tragiques
Fit-il trembler d'effroi les hordes germaniques ?
Je ne sais. Mais je sais qu'aux premières lueurs
Du matin qui suivit, dans toutes ses splendeurs
Le soleil inonda d'une immense auréole
La Tour, le Panthéon, Montmartre et la Coupole
Et qu'il monta plus haut, plus clair, plus solennel,
O Paris, dans l'azur resté pur de ton ciel.*

**ՄԱՌՆԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՅՐԴ
ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԵՒ Մ. Հ. Ե. ՄԻՌԻԹԻՒՆԸ**

Մառնի յաղթական ճակատամարտը ոչ միայն կենդանի փաստ մըն է քաղաքակիրթ և արզարասէր Ֆրանսայի զինուորական ուժին, այլ նմանապէս անկէ է որ պատերազմի ճակատագիրը կերպարանափոխուեցաւ, կասեցնելով ահաբեկիչ արշաւանքը բարբարոս Գերմաններուն, որոնց պարտութեամբ միայն պիտի վերականգնուին արդարութիւնը, հաւասարութիւնը և ճնշուած ազգերու իրաւունքները, և հետեւաբար Հայաստանի իրաւունքները և ազատագրումը:

Քանի որ Հայերուս յոյսերը և Հայաստանի ճակատագիրը կապուած է գաշնակիցներու յաղթանակներուն, հետեւաբար անոնց յաղթանակները մեզ ալ պէտք է ոգեւորեն, և անոնցմէ ամենէն պանծալին Մառնի յաղթանակն է: Ու ահաւասիկ Մ. Հ. Ե. Միութիւնը երրորդ անգամ՝ ըլլալով պատիւը կ'ունենայ իր մասնակցութիւնը տանելու Մառնի ցիշատակելի յաղթանակին առնով կազմակերպուած հայրենասիրական մեծ ցոյցին, որուն նախաձեռնարկն եղած է երկրորդ անգամ՝ ըլլալով Réformés № 1 ընկերակցութիւնը:

Աւելի քան քսան ընկերութիւններ արդէն խակ հաւաքուած էին որոշեալ ժամուն նահանգապետարանի հրապարակը (Place de la Préfecture), ուրիշ թոսփօր կազմելով կ'երթան իրենց խոր յարունքը մասուցանելու Մառնի անձնուէր և յաղթական քաջերուն Monument des mobilesի շուրջ:

Երրորդ անգամն էր որ հայկական եռագոյն դրօշակը կը ծածանէր Մարսէյլի գեղեցիկ պողոտաներուն մէջ, և անոր հետեւէն կ'ընթանար ծանրաքայլ հայկական մեծ ու նշանակելի թափօրը, գրաւած ըլլալով միանգամայն իր պատուաբեր տեղը, ճիշտ կեղունը: Աջէն և ձախէն կը լսուէին փախուց-

ներ « Ce sont les Arméniens. » խակոմանք կարեկցօրէն կը մրմնջէին « Pauvres Arméniens, vous avez trop souffert », (լսեղճ հայեր, զուք շատ տառապեցաք), խակոմիշներ կը շփոթուէին « Սերպեր » անուանելով:

Հայերուս այս կարգի ցոյցերու մասնակցելու օգտակարութեանց վրայ չէ որ պիտի ուղեկի խօսիլ, որոնց բարոյական ազգեցութիւնը անվիճելի է. այլ ես կ'ուզեմ անդրադառնալ մասնանշելու համար կէտ մը, որը ինքնին շատ կարեւոր է: Հայկական Միութիւններ և մարմիններ ոչ թէ միայն պէտք է օգտագործեն ներկայացուած այսպիսի առիթները՝ ազգային փրօփականատ մը ըրած ըլլալու համար, այլ նաեւ անոնք պէտք է աշխատին միջոցներ ստեղծել ծանօթացներու համար Հայը և Հայաստանը օտարեներուն և մասնաւորապէս մեղի բարեկամ հանգիսացող պետութիւններուն, որոնցմէ կախուած են մեր բոլոր յոյսերը:

Ֆրանսան աշխարհի յառաջադէմ՝ ազգերէն ըլլալով հանդերձ, դեռ հասարակ ժողովորդը բոլորովին տղէտ և անձանօթ է: Հայուն ու Հայաստանին, անոնք կը շփոթեն մեղ յաձախ Սերպերու և Միւրիացիներու հետ, որուն ապացոյցը տուի արդէն խակ վերը: Մեր պէտք եղածին պէտ չճանցուելուս յանցանքը բնականաբար օտարինը չէ, այլ Հայերուս մեր մէջ քիչեր զժբաղպարար հետեւեցան Զերպաններու, Զօպաննեաններու և Վարանդեաններու ցանած սերմերը արդիւնաբերելու:

Ամեն ժամանակէ աւելի պէտք ունինք միահամուռ գործակցութեամբ լծուելու աղգային շինարար գործերու, ծանօթացներու համար Հայը և Հայաստանը օտարեներուն, ինչ որ պիտի ըլլայ զօրաւոր միջոցներէն մին, Հայաստանի ազատագրման սրբազնի զատին մէջ:

Մարտէց

ԱՐԹՈ

ԿԻՊՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

ՀՀՀ

Ա

Արտասահմանի մեր գաղութներուն կեանքը առհասարակ շատ քիչ ծանօթ է իրարու — Քանի՞ հայեր կ'ապրին այս կամ այն գաղութին մեջ՝ որբան սերտորէն փարած են հայ կեանքին, հայկական անցեալին, Մայր Հայունիքի պարզած ողբերգական վիճակին և կամ գաղուայ վերածնունդի զգլիս հեռանկարներուն — այս ամենուն մասին լիակատար տեղեկութիւններ չունինք:

Ներկայ արիւնոտ օրերուն, հայկական դադութները պէտք են հետաքրքրութիւն իրարմով, ինչպէս ընտանիքի մը անգամները, որովհետեւ մեր մայր զանգուածը անջատւած է մեզմէ և իր սեւ սուզին մշջէն արցունքու աջքերը դէպ ի մեզ գարձուցած է:

Կիպրահայ փոքրաթիւ գաղութը, զին ժամանակներէ ի վեր, գրադարան ունեցած է, և Կիպրոսը՝ Միջերկրականի այս քննադ թագուհին, մեր զին թէ նոր պատմութեան մեջ խաղացած է ճակատագրական, աջքառու որոշ դեր:

Կիպրահայ ներկայ գաղթականութիւնը զին չէ — Հազիւ 30—40 տարուան ծնունդ — բայց կան ափ մը ընկներ (տեղացիներ) — մի քանի բարեկեցիկ թրթախօս ընտանիքներ — որոնք 150—200 տարուայ ընտանիքներ ծանօթ պատմութիւն մը ունին։ Սակայն, Կիպրոսի մեջ, միշտ ալ եղած են հայ առեւտրականներ և զինուորականներ, Ռուբինեանց հարստութեան շրջանէն ի վեր։

Կիպրոսի հիւս եղերը, Կերնէ-Քարեաս լեռնաշղթայի փէշերուն վրայ ունինք հայկական վանք մը, ընդարձակ հողերով — Սր. Մակարի վանքը, որ 400 տարուան հնութիւն ունի, ուր Միկիթար Աքբահայրը՝ Սերասաացի մեծ Հայը՝ մի քանի գառն օրեր անցուցած է անհիւրընկալ և նեղմիտ միա-

բանութեան մը մեջ։ ուր Ծերենցը (*) Կիլիկեան մառախլապատ լեռներուն յանդիման գրական խոկումներ ունեցած է, և «Թորոս Լեւոնի»ի իր պատմական գեղեցիկ վէպը Կիպրոսի և Սր. Մակարի հետ կապած է։

Դեռ այսօր, Ֆամակուսթա քաղաքի պարիսպներուն մեջ, կանգուն կը մնայ հայկ. պղպատիկ, անշուք մատուռ մը՝ վենետիկեան շրջանէն մնացած։ Կիպրոսի պատմութենէն կը տեղեկանանք որ, Վենետիկյիներու ժամանակ, Ֆամակուսթա ահապին բնակչութիւն մը ունէր, ու Արեւելիքի էն վաճառաշահ կեղրոններէն մին կը համարուէր։

Կիլիկիոյ այնքան մօտիկ այս կղզին (միմիայն 40 մղոնով զատուած անկէ) բնական է որ, իր ծաղկեալ շրջանին հրապուրած և իրեն քաշած ըլլայ շատ թուով հայեր։ Լուսինեաններու ժամանակ, Կիլիկիոյ հայկ. արքունիքը ինամիական կապերով կապուած էր Կիպրոսի վարչէններուն հետ։

Կիպրահայերը, զաղթական թէ տեղացի, 700ի կը հասնին այսօր և ցրուած են կղզիի ամէն կողմը, զիսաւորաբար նիկուոյ, Լառնացացի և Սր. Մակարի մեջ։

Նիկուոյ Հայերը, որ 400ի կը հասնին, ունին եկեղեցի, երկսեռ վարժարան (մանկապարատէ և նախակըթարան), ընթերցարան և կազմակերպութիւններ։ Լառնացացի Հայերը եւսունին պղտիկ, գեղեցիկ մատուռ մը, շինուած Աստանայի ջարդերէն վերջ, և նուիրուած Կիլիկիոյ նահատակներու ցիշատակին։

Սր. Մակարի վանքը, որուն հողերուն վրայ կ'ապրին երկրադր 5—6 հայ ընտանիքներ (գարձակալ), ունի, ինչպէս քիչ առաջ ցիշեցի, ընդարձակ հողեր, մայրիկի,

(*) Տօրթ. Յ. Շիշմանեան, 1875—78, զինուորական բժշկի հանդամանքով նիկուոյա մնացած է։

Ճիթրապտուղի, Լոգօերի անտառները: Վանքին տեսարանները չքնար են, ողը խփառ կաղզուրիչ և ջուրը՝ համով: Ար. Մակարի տառեկան եկամուտը, զուտ շահ, 3-400 ոսկիի կը հասնի: Այս գումարը կը գործածուի Նիկոսիոյ եկեղեցիի «պայծառութեան», ղըպը ըստիկուն և աղքատներուն համար:

Նեկասիոյ մէջ կան մի քանի հարուստ
կալուածատէր զործաբանատէր և վաճառ-
ռական Հայէր՝ 1000-2:000 ոսկիի կարու-
ղութիւնով. կան նաեւ արհեստաւորներ՝
ոսկերիչներ, կօշկակարներ և կառավարա-
կան բարձր ու ստորագաս պաշտօնեաներ,
առանձիւաբուժներ և աց զբաղութիւններով Հայէր:

Գամակուսթայի թուրք գերիներու և բարեին
մէջ կան հայ բժիշկներ և թարգմաններ:

Կիպրահայց գաղթականներուն մեծ մասը
1894-95ի ջարդերու միջոցին եկած ապաս-
տան գտած են այս ազատ երկրին մէջ։
Ջարդերէն վերջ, «Կրթաբան-Ռբբանոց»
մըն ալ բացուեցաւ Նիկոսիոյ մէջ, նախա-
ձեռնութեամբ՝ Պր. Վ. Քիւրքճեանի։ Սոյն
որբանոցը որ 6-7 տարի շարունակուեցաւ,
բաւական թուով որբերու նախնական և
տոհմային կրթութիւն մը տուաւ։ Փարփկի
և Լոնտոնի գիտակից և ունեւոր Հայերը
«օժանդակ մարմին» ներով օգնեցին որբանո
ցին և բարերար Հանովիսացան որբակներուն։

Կիսլրահայց միջակիրեարը, մանաւանդ զալ-
թական տարրը, միշտ սիրած է իր ազգի ու
եկեղեցին, իր գիտակցութեան և կարուու-
թեան չափովը օգնած է տառապակոծ Հա-
յութեան:

Յաջորդով ջանանք ակնարկ մը նետել
կիսրահայերու ազգային կեանքին վրայ:

Sofp. U. ԹԱԳԻԱՐԵԱՆ
13 Օգոստ 1917.

ԲԱՑԱՐԻԿ ԹԻՒ

Վերածնունդի կազմով բիւթ, որ
լոյս պիտի տեսնէ դեկտեմբերի վերջերը.
պիտի ունենայ մասնաւորապէս նոյն
պարունակութիւն եւ զարդարուած պիտի
ըլլայ բազմարիւ պատկերենով։ Յօ-
դուածներ պիտի ունենան հայ եւ օստ
ծանօթ գրագիւներ։ Պիտի դրկուի Վերա-
ծնունդի այն բաժանուղբներուն միայն՝
որ արդեն վնարած են իւնեց բաժնե-
գինք։ Առանձին պիտի ծախուի՝ հատը

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՏԱԿՈՐԱԿԱՆ ՄԻԱԽԹԻՒՆ

Փարզիզի Հայ Մտաւորական Միութեան
դիւանը՝ կը խնդրէ մենէ հրատարակել հե-
տեւեալ յայտարարութիւնը.

Փ. Հ. Մ. Միտթիւնը ո և է անձնաւուրսթեան նամակ կամ հեռագիր չէ ուղարկած Փարիզի հայ զաղութին անունով՝ Ամենինչ ըրած է միմիայն իր անունով։ Զօրսափար Եռաւանիշըն ուղղեալ հեռագիրը, որուն պատճենը՝ Վերածնունդի երկրորդ թիւով Միտթեան գործունէութեան մասին հրատարակուած յօդուածին մէջ չափերով մէջ առնուած ֆրազն էր պարզապէս, ուղղուած էր յանուն Միտթեան. զբածուելով այդ հեռագրէն՝ ուր « վերածնեալ մեծ Ռուսաստանին և իր զաշնակիցներուն՝ իրաւունքի համար մղուած այս պաշտարին մէջ գնուական յաղթանակ » կը մաղթուէր, Եռաւանիչ իր շնորհակալութիւնները տարածած է ամբողջ հայ զաղութին՝ պատասխանին՝

մէջ զոր ուղղած է Ազգ. պատուիրակութեան նախադաշին:

Միտթինը ոչ Փարիզի գաղութին ներկայացուցիչը կը նկատէ ինքինքը, ոչ ալ քաղաքական մարմին մը՝ Ազգ. Պատուիրակութեան մարդին մէջ ստնձառութիւնները ընելու մտավիր, ինչպէս կ'ըսեն շատ սահաւաթիւ անձնիք՝ երախայական չարամբ-սութեամբ:

Շատոնց ի վեր Փարիզ հաստատուած, իրար ճանչցով ու յարգով, համազգաց ու համախոհ հայ մտաւորականներու և գրատէրներու համախմբում մըն է, ազգասիրական-մտաւորական Ակումք մը, որտւն նպատակին է Փարիզի հայ գաղութին մէջ մտաւոր-ազգացին կեանքի զարկ տալ և ազգացին զատին իր կրցած շափով ծառայութիւն մտաւուցանել, ինչ որ պարաբն ու իրաւունքն է ամեն հայ անհատի և խմբակցութեան: Փարիզ հաստատուած ազգային զատն ու մտաւորական կեանքը սիրով ամեն հայ կամ հայուհի, որ կը փափաքի անդամալցիլ Միտթեան, սիրով կ'ընդունուի եմի: Տնօրին խորհուրդի երկու անդամներուն կողմէ ներկայացուի, ու վճարէ մուտքի նուեր մը և տարեկան 25 ֆրանք: Միտթեան նպատակին է՝

« 1. — Փարիզի հայ գաղութին մտաւոր ուժերը համախմբել և կազմակերպել, ու գոնոնք ի սպաս զնել հայկական զատին:

« 2. — Մտերմական յարաբերութիւններ հաստատել քրանսական մտաւորական աշխարհին ու Միտթեան միջեւ:

3. — Զանքեր ընել, մէկ կողմէ՝ Ֆրանսացի և ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին ծանօթացնելու հայկական մշակոյթը և միւս կողմէ՝ քրանսական մշակոյթի ծանօթութիւնը հայոց մէջ ընդարձակելու:

4. — Օգնել հայկական զատի ի նպաստ փրօփականտի զորձին:

Ք Ր Ո Ւ Ւ Կ

ուսական քառորդ կը տեւէ, կը յաւերժանայ... Ալ զայն որակել խակ կարեկի չէ: Մինչեւ անգամ՝ կամ կարող չենք վստահ ըլլալթէ, որոշակէս զիտենք ամեն ինչ որ կ'անցնի հան: Ամեն օր նոր փառէ մը ներքին պայքարի, — երէկ Քօրնիոֆ Քերէնսքիի դէմ կը ցցուէր, յետոյ անձնասուր կ'ըլլար, հիմա կ'ըսեն թէ երկուքին համախոհութեամբ խաղ մըն էր ատ՝ Սովիէթին դէմ. այսօր Զէրնօֆ մը մէջտեղ կ'ելլէ, Քերէնսքին տապալելու հակամէտ. Սովիէթը կը մնայ աւելի զօրեղ քան երբեք... ամեն տեղ, ամեն օր, ամեն բողէ, մէկը կը հրաժարի, և հարիւր հոգի ճառ կը խօսին... Մէկ բան մը բացայալու է, այն է որ այդ երկիրը ծանր հիւանդ է, և բուժումը մօա չի թուիր: Քերէնսքի կը տապալարի անթիւ զմուարութեանց մէջ որ մերի աշազին ալիբներու պէս կը թուին ծածկել զինքը և որոնց գէշմէն արիւոնը կը շարունակէ կուռիլ աննկան յամառութեամբ... Աւ թշնամին կը պատրաստէ Փեթրոկրատի վրաց յարձակումը, ու նոյն միջոցին, ըստ լրագրուց՝ Խրիմի Թամարները գուռն վերցնել կը սկսին... Որուսիոյ ուրիշ մասերուն մէջ զանուող մահմեականներու մասին լրագիրները լուսն... և նէ կ'անցնի. ինչ կը նիսթուի մութին մէջ... Ասուած տայ որ մեր ցեղը անվիթար եղէ այդ ահաւոր տաղնապէն: Աշխարհիս բոլոր հայերուն աչքերը չիմա մեր Կովկասի ինչպէս և հայկական զրաւեալ հոյերու ցեղակիցներուն վրայ զարձած են, որոնց կացութիւնը փափուկ կը զառնայ՝ իրերու բերմանք: Ուուս յեղափոխութեան պայքելէն ի վեր, Ուուսիոյ Հայերը, ինչպէս և զրաւեալ հայկական հոյերէն Կովկաս ապաստանած մեր եղբարյները, մեծ կորով, իմաստութիւն և ազգասիրութիւն ցոյց տուին Երենց ցարդ զոյցացացած արդիւնքներուն մեծագոյններէն մին, մեծագոյնը թերեւս, Ուուսիոյ հայացի բոլոր զինուորներուն Կովկաս հաւաքման որոշումը ստանալի է, — ամենէն սփափիչ ու յաւսատու նշոյը ներկայ խաւարին մէջ: Այժմ որ կացութիւնը աւելի

ծանր է քան երբեք, այդ բարոյական մեծ յատկութիւնները զոր Կովկասի մեր եղբայրները՝ արեւելահայ թէ արեւմուահայ՝ ցոյց տուին, անշուշտ ի յայտ պիտի բերեն աւելի սուր ու խտացած ձեւով, դիմագրաւելու համար փոխորիկին։ Միտութեան պակասը, միակ թերութիւնը որ կը նկատուեր և որ արդին իսկ մեղմացած կ'երեւնար վերջերս (Կովկասեան թերթերու մեր ձեռք հասած նորագոյն թիւերուն մէջ կուսակցական, հատուածական, անձնական կունեները մեծապէս նուասած կը նկատենք), այժմ անշուշտ ամբողջապէս տեղի տուած է՝ ընդհանուր վասանգին հանդէպ՝ բացարձակ համերաշխական ողին մը։ Ամենուն մատածումը այժմ անշուշտ սեւեռուած է Կովկասի ինչպէս թրքահայկական զրաւեալ հողերուն մէջ ցեղին գոյութիւնը պահպանելու՝ մինչեւ հնչէ դաշնակիցներուն յազմանակի ժամը, որ պիտի հնչէ անտարակոյս։ Այդ պահպանումին համար էական տարրն է ուժը, կազմակերպիչ ու համերաշխա ուժը, բայց անհրաժեշտ է և աչալուրջ ու շրջահայեաց զիւանազիտութիւն մը. անհնար չէ վերջապէս՝ որ հարեւան ցեղերը ունենան բանիմաց զեկավարներ, որոնց կարելի ըլլայ ըրբանել տալ որ իրարու հետ շահերու ո և է իրական հմտեաւոր հակառակութիւն չունեցող զրացի ժողովուրդներու միջեւ անհամաձայնութիւններն ու ընդհարումները զիրենք ամենըն ալ տկարացնելու և բռնապետական տէրութեանց ջախջախումը ուշացնելու միայն պիտի ծառայեն, մինչ ազատական ազգերու շուտափոյթ յաղթանակը, ամբողջ աշխարհի մէջ ազատութեան սկզբունքին ևազայնութեանց իրաւունքներուն յարգանքը տիրական զարձնելով իրենց ամեն մէկուն ազգային ազատ զարգացման իրավէս նորաստաւոր պայմաններ պիտի ստեղծէ։

* *

Եթէ արտասահմանի Հայերս՝ չենք կրնար ուղղակի օգնել Հայրենիքի մեր ցեղակիցներուն մասնակցելով բուն պայքարին, կրնամք բարոյապէս սատարել անոնց թափելիք ճիգին ուժը բազմապատկու, — և բարոյական աջակցութեան ձեւերուն զիսաւորն է՝ մեր ազգանուեր գործութեան աւելի պարզաբան իրավէս պայմաններուն պայմաններ պիտի ստեղծէ։

Հետզիսէտէ աւելի վառ, աւելի հզօր, աւելի ներդաշնակ զարգացում մը, որուն արձագանքը, համելով մենցեւ հոն, ափոփէ, սրտապնդէ, խանգավատէ զանոնիք։ Արտասահմանի Հայոց մէջ այժմ տիրող համերաշխութիւնը, բանակութիւններու զարգարը, — «Արձագանգ Փարիզի»ին անձնական յարձակութիւնը բացառութիւն իսկ չեն կրնար նկատուիլ, իրենց մանրապիտական փոքրութեամբ՝ անշմարելի, զրեթէ անգոյ են՝ արտասահմանի այժմեան ընդհանուր խաղաղ ու սիրապատար միջնորդուն մէջ, — կուսակեցական ու հատուածական անջատումներու լուրջ զինազուլը, ընկերվարական և այլ ապազալիքն անժամանակ ձգտումներու միահեծան լրումը, բոլորանուեր յարումը՝ ամենուն կողմէ՝ մեր ազգային գատին ու միայն տնոր, գեղեցիկ ու հոգեպարար տեսարան մը կը կազմեն, որուն մէջ պիտի հալին ջնջուին նաեւ անշուշտ ընդհուպ այս կամ այն զագութիւն մէջ գեռ խուլ կերպով տեսող ջդացին խառնուածքներու, զիւրագրիւր ըդպայմութեանց անհատական պարագաներու, որոնք զարգափարային հիմնական պատական պատութիւնները, որոնք զարգափարային հիմնական պատական տուումներ չեն ու ազգասիրութեան բոցեղէն տիրական շունչին տակ անհստանալու սահմանուած են։ Համերաշխութիւնը, որ իրականացած է, չի բաւեր սակայն։ Միացած տարրերը պէտք է ովեւորութեան, ջանասիրութեան, զիահաբերութեան, ի համելու բերեն։ Մենք՝ արտասահմանի Հայերս, որ մեր ցեղին այս զարհութելի ծգնամափի օրերուն նիւթապէս հանգիստ մնացած ըլլարու ամօթալի առաւելութիւնը ունիք, գոնէ մեղի հնարաւոր եղած դիհու գութիւնները իրենց ամենածայրակել չափովը յանձն առնելով է որ պիտի ծերմակերես ելլենք նեղութեան մէջ եղող, բուն պայքարը մղող մեր հայրենակիցներուն հանգէպ։

Ամերիկայի Հայութիւնը, — բաց ի հարուստներէն, որոնցմէ գեռ խոշոր մէսթ մը չտեսանք, — ցոյց կուտայ կոր այդ բարոյական յատկութիւնները զոր ներկայ բոսէն կը պահանջէ։ Կարելի՞ է սակայն նոյնը ըսել մեր միւս բուր զազութիւններուն համար։ Դժբաղաբար ոչ։ Մեր զազութիւնները, որոնց մէջ այնքան ուժեր կան ամեն աւեսակի, գեռ իրենց բոլոր կրցածն ընելէ շատ հետու են։

»Ազգային հիմնադրամնի համբանակութիւնը որ աւելի քան երկու տարի է բացուած է, ցարդ տուած է արդիւնք մը որ ըստ իս' ամենախեղճ է, բաղդատմամբ մեր արտասահմանի գաղութիւներուն ներկացուցած հարբառութեան : Եւ երբ այս ներկայ աննախնիթաց հակացական ձգնաժամին մէջ մեր ունեւոր գասակարգը իր քսակը լայն, ամենալայն քանայ, երբ պիտի կատարէ իր այդ պարտքը : Ինչքան սակաւաթիւ են մեր այն հարբառութերը որ բոպէին համապատասխան ընթացք ցոյց կուտան: Երկու տարի է որ Փարիզի մէջ քանի մը անձնուէր Հայեր հագար կառը կ'ըլլան Ազգային հիմնադրամի Օժանդակ Մասնախմբի գործը ընդունելու համար, և զեռ փարիզաբնակ 2500-3000 Հայերէն 130 հոդի միայն արձանազրուած են (!!) և անոնց ալ ամսական վճարումը՝ մեծ մասամբ՝ իրենց ունեցած միջոցներուն անհամեմատական: Արտասահմանի հարուստները միլիոններ կրնային՝ ու շատոնց՝ գոյացուցած ըլլալ իրենց նուիրատութիւններով, մինչ Ազգ. հիմնադրամի համբանակութիւնը հազիւ մէկ միլիոնը անցած է: Պարաք մը կատարելու բարյական գոհունակութենէն զատ, անմահ անուն մը ձգելու մէկ հատիկ առիթ մըն է որ կը ներկայանայ մեր հարբառութերուն: Պատերազմին սկիզբէն ի մեր՝ մեր ոչ-ունեւոր հասարակութեան տուած նուէրներուն ամբողջութիւնը եթէ համեմատութեան զնենիք մեր արտասահմանի հարբառութերուն նուիրաբերութեանց չետ, առաջին գումարը շատ, շնատ աւելի մեծ պիտի զանենք: Այնպիսի բոպէի մը մէջ ենք, որ ամէն որ պէտք է ընդունէ թէ չի բաւեր աւելորդին մէկ փոքր մասը նուիրել, պարտականութիւնը կը պահանջէ ներութիւն մը յանձն առնել, « զոհողութիւն » մը ընել:

Նեղութիւնը, զոհողութիւնը՝ միայն դրամական նուիրաբերութեամբ չէ որ յանձն կ'առնուի: Կարող ենք նաև, ու պարտինք, բարյապէս օգնել ազգային գործին: Ամէն ոք՝ իր կրցած չափով բացց ամէ՞ն որ, պէտք է աշխատի: Այդ մասին յայտնուեցան տարբեր կարծիքներ, որոնց համաձայն չեմ: Բողոներ կան թէ պէտք է թողուլ որ միայն « պաշտօնական » , « պատասխանատու » մարմինները կատարեն էական գործը, և

անոնցմէ զուրս՝ ո և է խմբակցութիւն կամ գործիչ, ամէն նախաձեռնութենէ զուրկ մնայ: Ոչ միայն տրամաբանութեան հակառակ, այլ ամբողջ մարդկացին պատամութեան տուած դասերուն հակառակ է ասմիկա կայ մէկ քան մը զոր միայն պաշտօնական մարմինները պէտք է կատարեն, այն է յանուն Հայոց աղղին պաշտպան տէրութեանց պաշտօնական զիմումը, անոնց հետ պաշտօնական բանակցութիւն՝ աղղային զատի նկատմամբ: Ո և է խումբ կամ անհատ որ ինքզինքին Հայութեան պաշտօնական ներկայացուցչի համբանմբը աւալով՝ այդօրինակ զիմումներ կամ բանակցութիւններ պիտի ըներ, յանցաւոր պիտի ըլլար անշուշտ, — և այդ յիմարտութիւնը զործող չեմ՝ զիտեր թէ ովկ կայ: Յարգելով այդ անհրաժեշտ՝ պայմանը, ամէն աղղասէր զործիչ կամ աղղասիրական խմբակցութիւն, իրաւունք ունի ամէն աղղի մէջ, ու ասմիկա վէճի խոկ չի զրուիր ո և է քաղաքակիրթ աղղի մէջ, մեծ առիթներով՝ զգացմանց արտայացատութիւններ պարտնակող նամակ, ուղերձ, չեռազիր ուղել, կամ աղղային հարցի վրայ լուսաբանութիւններ տայ, թերաղբութիւններ ընել, թէ եւսպական հասարակութեանց, թէ գրական ու քաղաքական անձնաւորութեանց, և թէ նոյն խոկ կառավարութեան անդամներու ու կառավարութեանց, այս ամենը՝ անշուշտ իր կողմէ ու իր անունով: Այդ ճիշերը իրենց որոշ հանգամանքով՝ անօգսւ ըլլալէ չեռուն, պաշտօնական զործունեցութեան համար նոյն խոկ թանկապին լրացուցիչ մըն են: Գործը աշազին է, և պաշտօնական մարմինները ո և է աղղի մէջ, ինչքան ալ կարող ու եռանդուն ըլլան, և նոյն խոկ երբ բաղմութիւ անձնաւորութիւններէ կը կազմուին, չեն կրնար բաւել զայն ի զլուխ հանելու: Ու կան պարագաներ, ուր պաշտօնական մարմինները իրենց խոկ անհրաժեշտ և օգտակար կը նկատեն՝ իրենք ստուերի մէջ մնալ՝ և այդ անպաշտօն ճիշերով հողը պատրաստել: Ամէն պարագայի մէջ, այդ անպաշտօն ջանքերը մեր աղղը պաշտպան աղղերուն ու կառավարութեանց ճանցնելու, սիրցնելու, անոնց հետ մեր սրտակցութիւնը յայտնելու, մեր աղղին անցեալին ու ներկային վրայ անոնց տեղեկութիւններ տալու, մեր աղղա-

ին բաղձանքներուն հիմքը կազմող «զբացումին» վրայ զանոնք լուսաւորելու նուիրուած, մեր ազգին բարոյական ուժը, կենտրոնակալութիւնը ապացուցած են ցարդ և այսուհետեւ ալ պիտի ապացուցանեն յաշուպաշտպան աէրութեանց ու ծովովարդիներուն և օգտակար են: Անշարժ կենալ, թուղուլ որ միայն պաշտօնական մարմինները ընեն ամենքան, վնասել է նոյն խակ ազգային դատին: Ու եթէ մերթ՝ անպաշտօն խումբերու և անշատներու նախաձեռնութիւնները՝ իրենց խակութեան կամ՝ ապիկարութեան պատճառով անշահ արդիւններ կրնան առաջ, այդ վնասը, զոր պէտք չէ չափազանցել, շատ փոքր է՝ ընդհանուր լճացման մը շատ աւելի ծանր վնասէն: Ու և է ազգի մէջ՝ լուրջ մաքերը, այս կամ՝ այն անկարող կամ՝ անձարակ անձին կամ՝ խումբին ձախորդ մէկ նախաձեռնութեան պատճառով, ձեռնշաս ու փորձ խումբերու և անշատներու նախաձեռնութիւնները դաստապարտել կամ խափանել չեն խորհիր: Պալբանեան պատերազմի ժամանակ, Թիֆլիսի Հայ զրոյներու Ընկերութիւնը, որ ու է քաղաքական նպատակ չունի, տեսնելով կոսորածի վտանգը՝ որ Թիգբահայաստանի կը սպառնար, հեռազիր մը ուղղեց պաշտպան Տէրութեանց՝ խնդրելով անոնց միջամտութիւնը. ո՞վ մաքէն անցուց մեղազբել զիրենք: Խոտալոյ մէջ՝ Արտեոնի խմբազրապետը, Տօքթ.Պաղարձեան, Կոստան Զարեան, Հրանդ Նազարեանց, Ամերիկայի մէջ Արշակ Տ. Մահատեսեան, Պրեզիդի մէջ՝ Տօքթ. Էթիէն Պրազիլ, իրենց անհատապէս կատարած հրատարակութիւններով, սարքած բանախօսութիւններով, քաղաքական կամ՝ զրական նշանաւոր անձանց ուղղած նամակներով կամ՝ անոնց հետ տեսակցութիւններով, աշազին ծառայութիւն կը մատուցանեն մեր դատին, և սակայն և ոչ խակ խումբէ մը պաշտօն ստացած են՝ ինչպէս Լսնուոնի բազմարդիւն քոմիթէի անդամները: Եզզասէր անշատներ են որ իրենց պարտքը կը կատարեն, և լաւ կը կատարեն, ու փափաքելի է նոյն խակ որ անոնց թիւը աւելի մեծ ըլլար: Սօրպօնի մեծ ցոյցը, ուր Հայ ազգը փառաւորուեցաւ՝ աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ, Հայ անշատի մը յլացման արդիւնքն էր. ինչ վնաս կրեց ազգը ատկից:

Եթէ անպաշտօն գործիչներու թէ մեր ազգին և թէ ամեն ազգերու մէջ կատարած զերին վրայ ուղէի հարկ եղած ամեն ըսել, հատոր մը զրել պէտք պիտի ըլլար: Անոնց դերը, ամեն աեղ, առնուագն ազգաշտիններունք: Ո՞րն է այն իտալացին որ պաշտօնական Քալուրը միայն պիտի ուկատի ունենար իբր խտալական վերածնութեան իրականացուցիչ, և իր զբովլ միայն զինուած Մաձմինին պիտի քամահրէր: Մեծ զերասանուհի մը, Ռիսթօրի, որ իր ժամանակի ամենէն նշանաւոր քաղաքական, զրական, գեղարվեստական անձնաւորութիւնները, Փարիզ ու Լոնտոն, իր օթեակին մէջ կ'ընդունէր իբր հիացողներ, ահազին զեր կատարած է՝ իբրեւ ազգասէր փրօփականտիսթ՝ ի նպաստ խտալական զատին: Ու մենք Հայերս, ինչո՞ւ կը մոռնանք որ եթէ այսօր եւրոպակիտ ազգ մըն ենք, ատիկա կը պարահիք ոչ միայն մեր բակեան նախահայրերու արիւնին՝ ինչպէս պիտի ըսեր մեր աը Մօրկան բարեկամը, այլ մանաւանդ անպաշտօն մեծ գործիչն մը կատարած զերին. Եթէ այսօր էջմիածնայ մէջ վեհաշուք աթոռ մ'ունինք որ մեր անկախութեան կորուստէն մինչեւ այժմ զիսաւոր ազգիւն է եղած մեր պաշտօնական իրաւասութեանց, այդ աթոռը հաստատով, այդ գործով խակ՝ մեր ազգը ասիականութեանէն ընդ միշտ այս ու ամբող ծապէս անջատելու, գէալ ի արեւմտեան ողին ուղղուելու մլովը անպաշտօն Գրիգորն էր, Կեսարիայէն զրեթէ բոկոտն եկած վարդապետ մը, զր առաջ զիմիկայր կամեցին, փորին տակ կրակ վառեցին, վիրապը նետեցին, ետքն ալ մեծ պատիւներով վիրապէն դուրս հանեցին և «լուսաւորիչ» անուանեցին:

Տրուած ըլլարով պատճական բոպէին անզուգական ծանրակշռութիւնը ու մեր դատին տարապայման սրբազնութիւնն ու սրտաշարժութիւնը, մեր դատին շուրջ յարուցուած աղմուկն ու շահազրգութիւնը՝ ամեն աեղ՝ շատ աւելի մեծ կրնային և պարտեին ըլլար, եթէ սակաւաթիւ ըլլային մեր մէջ նախաձեռնութիւն առնողները, աշխատողները, ճգնացները:

Գործենք, առանց զուր քննաղատութիւններով ատեն կարսնցնելու և իրար խանգա-

բեկու։ Սարկամտութիւնը կարգապահութեան
հետ չփոխինք։ Գնահատենք ամեն ճիգ որ
անկեղծութեամբ ու ձեռնհասութեամբ կը
կատարուի, ով ալ ըլլայ զայն կատարուց։
Ճիգերը, նախաճեռութիւնները աւելի մեծ
արգինք կուտան անշուշտ երբ հաւաքական
ըլլան ու ներդաշնակ, բայց էականը՝ ուժե-
րուն յայտնութիւնն է, ճիգերուն երեւութե-
ն է. զանոնք միացնել, կամ ներդաշնակել,
երկրորդ գործն է, որուն մեջ մեր պաշտօ-
նական մարմինները դեր ունին կատարելու։
բայց միացնելու և ներդաշնակերու համար
իսկ պէտք է նախ համակարգական ու զնա-
հատող ազգով մը նայիլ անոնց։

Պէտք է զործնեք: Ամէն Հայ պէտք է զործնեք: Ամէն Հայ պարտաւոր է, և պարտաւոր է, իր չափով, բաժինը բերել աղքային գործունեութեան: Ո և է Հայ ունի անշուշտ եւրոպայի ծանօթներ. պէտք է Հանապիր ըլլայ անոնց հետաքրքրութիւնն ու համակրութիւնը արթնցնել կամ արծարծել զեպ ի աղքային դաւար, Հանայ որ անոր մասին հիսոցհետ աւելի խօսին ու զրեն: Պատերազմին սկիզբէն ի վեր բազմաթիւ զրբեր ու զրբոյներ լոյս տեսան մեր հարցի նկատմամբ, և անոնց վրայ կ'աւելնան այս օրերս երեւցած քանի մը կարեւոր զործեր, Լուսնինի մէջ՝ բաղմարդիւն աղքային գործիչ Պ. Աւետում Յակոբեանի անզիւրէն մեծարմէը հատորը, Փարիզի մէջ՝ Ազգ. Պատուիրակութեան խնամքով թարգմանուած և հրատարակուած Լօրա Պրայսի հայկական Կապոյս Գլշին ֆրանսերէնը, որուն համար Ազգ. Պատուիրակութիւնը մեծապէս շնորհաւորելի է, Պ. Արաբանտեանի լ'Armenie et la question arménienne զրբոյկը, որ լու զրուած է (բայ ի Եղբակացութիւննեն, ուր հեղինակը Պիերինի գաշնապիր ստորագրող պետութիւններէն կը սպասէ մեր հարցին լուծումը, մինչ ըստ իս մենք Դաշնակիցներէն պիտի փափարինը ու սպասնենք լուծուած տեսնել մեր հարցը, և կազ հաշտութեան մը պարագային Պերյինի գաշնապիրն ստորագրող բոլոր տէրաւթեանց կողմէ լուծում մը նոր 61րդ յօդուած մը կամ բարենորոգմանց նոր ծրագիր մը միայն կրնայ տալ մեղի...): Արդ, այդ բարոր զրբերը՝ քանի Հայ կայ, հոս, Լուսուն կամ այլուր, որ զնեն ու տարածեն իրենց ծանօթ Եւրոպայիներուն մէջ: Ասիկա պարզ, համեստ նախաձեռնութիւն մըն է, բայց եթէ ամէն Հայ, որ ուրիշ զործ կատարել կարող չէ, զոնէ այդ ընէ, մեր աղ-

գայլին փրօփականալ արդեմ ահապին չափով
կրնայ նպաստաւորութիւն:

Գործենք: Մեր բանի կրցածը ընենք, ամենիս ալ: Այդ ընդհանուր ոգեւորութեան, հրատապ եռանկի, բոլորանուեր զոհաբերութեան տեսարանը, մեր պաշտպան մեծ աղվերու մէջ մոզի համար համակրութիւնն ու վստահութիւնը պիտի զօրացնէ, և մեր նեղութեան մէջ գտնուող եղբայրներուն՝ հեռուն՝ սփոփ ու կազզոցը պիտի ներշնչէ, զմնակ պայքարին մէջ պիտի բազմապատիկ իրենց կորուլս ու հաւատքը:

* * *

Ճիվերը, ըստ քիչ առաջ, պէտք է ներ-
ներդաշնակութիւն։ Ըսդհանուր գծերուն մէջ,
անոնք արդէն խակ' ի հարկէ՛ ներդաշնակ են։
Ո՞րն է այն հայել այսօր, արտասահմանի
մէջ կամ՝ Կովկաս, որ չփափար թէ ինչ է
Հայուն ցաւը, ինչ է Հայուն քաշածը՝ այ-
ճնաժամին մէջ, և թէ նոյն խակ ինչ է
Հայուն Խմբնական իոդը։ Ասոր Համար է
որ փրոփականա մղող բոլոր գարգացած ու
տաղանդաւոր Հայերը, ուր ալ ըլլան, Պրե-
զի կամ Խոսպիա, Փեթրովկաս կամ Նիւ-
եօրք, առանց խակ իրարու հետ յարաբերու-
թեան մէջ ըլլալու, նոյն բանը կը քարոզեն,
նոյն բանը կը խոնդրեն կամ կը պահանջեն։
Լաւ պիտի ըլլար անշուշտ որ մեր արգա-
նուեր գործիչներն ու խմբակցութիւնները
յարաբերութեան մէջ ըլլային իրարու հետ,
և ամենը յարաբերութեան մէջ Աղդային
Պատուիրակութեան հետ, զիրար լուռաւո-
րելու, իրարու թելաղորութիւններ ընելու,
իրարու փաստեր, տոքիւմաններ, ծրագիր-
ներ հաղորդելու համար։ Ասիկ' որոշ ու
կարեւոր չափով՝ իրականացաւ Պալքան-
եան պատերազմի ատեն, նախաձեռնութեամբ
Փարիզի Հայկական Քօմիթէ՛ին, որ շրջաբե-
րական մը ուղղեալով արտասահմանեան գա-
ղութիւնը նմանօրինակ քօմիթէ՛ներուն և
Թիֆլիսի Աղդային Բիւրօնին, համերաշխ ու
իրարու կապուած, զիրար լրացնող ընդհանուր
գործունեցութիւն մը գոյանալուն նպաստեց։
Այժմ Ազգ. Պատուիրակութիւնը այլ կապը
հաստատելու կ'աշխատի այլ և այլ գործօն
մարմիններու հետ։ Փափաթելի է որ այդ
ջանքը ընդարձակուի և լրանայ. փափաթելի
է որ այդ գործօն մարմիններն ու անհատ-
ները իրարու հետ եւս յարաբերութեան մէջ
ըլլան, իրար աեղեակ պահեն իրենց կա-

տարած ճիգերուն, իրարու օդնեն, զիրար լրացնեն:

Կան սակայն հարցեր, թէ փրօփականտի գործին, թէ մեր աղջի ապագային կազմաւորման վերաբերեալ փափոկ, կնծուռ հարցեր, որոնց մասին զժուար է թղթակցութեամբ խորհրդակցիլ. անհրաժեշտ է — կը վերապատճամ՝ զարգափարին որուն վրայ քանի մը անդամ՝ զիրցի — ընդհանուր համաժողով մը, ուր աղջային հաւաքական խորհրդակցութիւն մը տեղի ունենայ: Դաշնակից աղջերու կառավարութիւններն խել ասոր պէտքը տեսան և հաւաքական խորհրդաժողովները գումարեցին քանից և զեռ ո՞վ զիտէ քանի անդամ՝ պիտի գումարեն մինչեւ պատերազմին վերջը: Այդ մեծադյօր աղջերը որ իրենց գեսպաններն ունին և մշտական հարցորդակցութեան մէծ են, իել թղթակցութեամբ անհար գտնելով ամենափափուկ հարցերը լուծել՝ խորհրդաժողովները անհրաժետ զատեցին, միթէ մենք ասոր պէտքը կրնանք վէճի զներ: Այդ նուրբ հարցերը անհրաժետ էն առաջ Ազգ. Պատուիրակութեան կ'իմայ, և տարածոյն չկայ որ Պատուիրակութիւնը իր կրցածը կ'ընէ ասոնց վրայ խորչելու և իրեն խորմարադոյն թուած լուծումները գտնելու համար: Բայց խորհրդակցական համաժողով մը Պատուիրակութեան այդ ծանր ու մեծապէս պատասխանառու գործը դիւրացնել միայն կարող է, և իրը այդ ալ անհրաժեշտ է: Թրանսակամ Անզիւա, անին կառավարութիւն մը բազմաթիւ անձերէ բազիցացած, բայց այդ կառավարութիւնը անընդհանուր խորհրդակցութեան մէջ է խորհրդաբանին, և անոր կազմած մասնաւոր յանձնաժողովներուն հետ, ինչպէս և մասնագէտ հետնագար անձնար անհնաւորութեանց հետ, կ'օգտուի անոնց խորհրդաբանին ու թելադրութիւններէն. Փրանսական ու անզիւական կառավարութեանց համար ատիկա աւելի զիւրին է, որովհետեւ այդ աղջերու ամենէն կարեւոր անձնաւորութիւնները զրեթէ ամենքն ալ կը գտնուին մայրաքաջարին մէջ ուր կը գտնուի և կառավարութիւնը: Ազգ. Պատուիրակութեան համար անհար անհնար է այդ բանն ընել՝ առանց համաժողովի մը, քանի որ հայ աղջի ամենէն կարեւոր խմբակցութիւններն ու անձնաւորութիւնները փարսախներով իշրարմէ հեռու այլ և այլ երկիրներու մէջ կը գտնուին: Ազգ. Պատուիրակութիւնը ինքն խել պէտք անի ուրեմն այլպիսի համաժողովական միավե-

ղովի մը, շատ մը հարցերու խորհրդակցար մանրամասն քննութեան, լուսաբանութեան կամ հասունացման համար Այն առարկութիւնը որուն համեմատ որպէս թէ Համաժողով կուի զուռ կը բանայ և շփոթութիւն յառաջ կը բերէ, ջրուեցակովիսի մէջ զումարուած համաժողովներու կենսանի օրինակով: Ոչ ոք հնու չմոտածեց թէ քանի որ Կաթոլիկոսութիւն մը կամ Ազգային թիւրո մը կայ՝ համաժողովները աւելորդ են. զումարեցին համաժողովներ, որոնիք եղան և զեռ պիտի ըլլան մեծապէս արդինաւոր: Եվլապասովի հայ զաղութիւն այն պատաւական գործիչները որ Ազգային համերաշխատթիւնը Եվլապասովի մէջ հաստատելէ յետոյ՝ Վամերիկայի մէջ ևս զայն հաստատելու համար ճամբար ճամբար ելլելով՝ Փարիզէն անցած ասեննին խորհրդակցութիւններ ունեցած Ազգ. Պատուիրակութեան հետ, այժմ՝ Վամերիկայի մէջ իրենց պաշտօնը զերեցիկ յաջուղուածուների կատար կ'ամսաւոր կատարելէ յետոյ՝ Փարիզու գարածած նորման նորման կ'ունինան Պատուիրակութեան հետ, ոչ միայն համերաշխատթեան հարցին, այլ անշուշտ (կ'ունինապերմ) աղջային գատին վերաբերեալ ուրիշ հարցերու մասին եւս. ո՞վ պիտի ըսէ որ օգտակար չէ այս մասնակի խորհրդակցութիւնները, որ ըստ խասպէմն է ապագայ ընդհանուր խորհրդակցական համաժողովին, որ անխուսափելի է: Կովկասի համագումարները շատ արդիւնաւոր եղան, բայց ամբողջական չէին, ոչ Ազգ. Պատուիրակութիւնը, ոչ Եւրոպայի և Վամերիկայի հայ զաղութեաներու կազմակերպութիւնները (որոնց մէջ կը գտնուին սակայն այժմ՝ Թրքահայութեան մտաւոր կարեւորագոյն ուժերուն մեծ մասը), չկրցան մասնակցին անոնց: Ես կ'երազեմ՝ համարումար մը որուն մասնակցին արտասահմանի զաղութեաներուն, Ազգ. Միութեան մարդիններուն և աղջակարական կազմակերպութիւններուն ինչպէս և Կովկասի թրքահայոց կեղրոնական խորհրդին և ուստահայ համագումարին ներկայացուցիչները, և բարձրամեայ փորձ հմտւագրծինները ինչպէս Զերազ, Անդրանիկ, Փորթուգալեան, Տօքթ. Թիրեաբեան, ևն. ևն.: Հրաւէր պիտի ուղղէր Ազգ. Պատուիրակութիւնը և իր նախագահութեան տակ տեղի պիտի ունենար Համաժողովի:

Ի՞նչ պիտի ըլլայ հայաստանի ապագայ վարչական մեւը, սահմանադրական միավե-

առութիւն թէ հանրապետութիւն, և ինչ տեսակ. ինչ ձեւ ու դոյն պիտի ունենայ մեր զրօշակը, ինչ պիտի ըլլայ մեր զինանը (մեր մէջ ժորավրականացած տարրերով պիտի կազմենք զանանք, թէ նոր լրացումներ են որ պիտի գերակշռն). ինչպէս պիտի դոննենք նիւթական մնած միշտցները որ հարկաւ են իրականացնելու համար ազատ հայաստանը, որներ են մեր հարցին լուծման այն մէկ քանի հաւանական ձեւերը, և իւրաքանչիւր հաւանականութեան իրականացման պարագային ինչ դիրք պէտք է բռնինք, ինչ ծրագիր պիտի ունենանք ներկայացնելու. որը պիտի ըլլայ մեր մայրագաղաքը (ըստ այս կամ այն պատահականութեան). որո՞նք են առաջին կառավարութիւնը կազմեիք զահիճին յարմարագոյն անձերը. ինչ պիտի ըլլան յարաբերութիւնները հայ եկեղեցին և հայ աէրութեան միջեւ, հայ ինքնավար աէրութեան և պաշտպան աէրութեանց միջեւ, հայ ինքնավար ազգին և զրայի ազգերու ու Հայաստանի մէջ մնալիք այլ և այլ ցեղերու միջեւ. ինչ պիտի ըլլայ օրէնսդրութիւնը. ինչ ձեւով հան պիտի դասաւորուին կուսակցութիւնները. ինչ ձեւով պիտի զեկավարուի զորոցական հարցը, լեզուի հարցը, ևն. ևն.: Եհա հարցեր, և ասոնց նման զես շատ ուրիշներ, որոնց վրայ երկարօրէն պէտք է խորհրդակիցի, հասունցնել զանոնք, լուծումներ փրնարուել. Թող ոչ ոք չժամանի, վաղահաս նկատելով այս առևնուն վրայ պատերազմին վերջանալին առաջ խորհրդ. ֆրանսացի անձնաւորութիւն մը, աւելի քան տարի մը առաջ, կը հարցներ ինձի թէ Հայերը այս կարգի բոլոր հարցերուն պատրաստ լուծումներն ունին արգեն, և կ'աւելցներ. Լեհացիք ամէն բան նախատեսած են, պատրաստ են: Պատերազմը կրնայ զեռ երկար տեւել, բայց և անակրնկալներ կրնան պատահի և հաշտութիւնը կարծուածէն աւելի շուտ կրնայ հասնիլ, պէտք չէ որ յանկարծակի զանք, այս բոլոր հարցերուն մասին անպատրաստ գանուինք այդ վճռական բոլորին: Լաւագոյն է առաջուց ամէն կարելի լիութեանց համեստան հասունցած որոշումներ ունենանք, փոխանակ վերջին բոլորէն հապճակ ու տենդոս ձեւով և այն ալ առանց ընդհանուր խորհրդակցութեան՝ լուծումներ փնտուելու: Եյլ վճռական բոլորէն հասած պահուն, մենք պէտք է կարենանք ցոյց տալ մեր պաշտպան աէրութեանց, թէ ամէն բան նախատեսած ենք, ամէն պատահականու-

թեան պատրաստուած ենք, թէ որոշապէս դիմենք՝ և ամենայն մանրամասնութեամբ՝ ինչ որ կ'ուգենք, և մեր կարողութեան սահմանին մէջ գոնուող բոլոր տարրերը պատրաստած ու կազմակերպած ենք ազատ Հայաստանը յօրինելու համար:

Ասիկա խորհրդակցական համագումարով մըն է որ կարելի է լիակատարորդն յաջողցնել: Փափաքելի է որ մեր բոլոր կազմակերպութիւնները մտածեն ասոր վրայ, ամէն տեղ: Ըմբռնենք գեղեցկութիւնն ու օգտաւէտութիւնը այս զարափարին, որը եթէ չեմ սիսակի էն առաջ Ամերիկայի Պահանջը յզացաւ և առաջարկեց, ու աշխատինք որ այս անշուշան զժուար իրազործելի, բայց կամքի, կորուլի և մեթոսաւոր գործունէութեան շնորհիւ շատ լաւ իրազործելի ծրագիրը մարմին առնէ: Ահաւոր փոթորիկին մէջ որ կը պաշարէ մեր ցեղը ամենաստ, այլպէսպէս լրջութիւնն ու եւանովը ամենամեծ չափովը միացած պիտի ցոյց տանք մեր դործունէութեան դեկադարաւումին մէջ:

Փոթորիկը պիտի յանդի Ազատութեան յաղթանակին, և ինչ ձեւով ու չափով ալ ըլլայ մեր դասաւ նախատաւոր լուծում՝ մը պիտի սատանայ իրաց բերմամբ. բայց մեր դասաւ լաւագոյն ձեւով ու մեծագոյն չափով լուծում՝ մը կրնայ սամանուն՝ միայն այն տաեն երբ բոլոր հայ ումերը իրենց դործը ամբողջապէս և համախուսարար կատարեն:

Ա. 2090.ՆԵՍԻ

Փարիզ, 2 հոկտ. 1917

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔ

Հունվարին կ'իմանանք թէ Ցեղափոխ. կառավարութեան ներկայացուցիչ Խարլամօֆ այցելած է հայկական գումարտակը: Հայ ու ապակիները մնած պատիւներով ընդունած են զինքը: Անդրկովվասեան առանձին կօմիտէի նախագահի հանգամանքով Խարլամօֆ ընդարձակ ծոտ մը խօսած է, որմէ առաջ սղջունած է հայ զինուորները յանուն ժամանակաւոր կառավարութեան, ու այսպէս արտայայտուած է.

Ուսու զիմներատիան յոյս ունի, որ նին կառավարութեան մենայութիւններով տանջուած նայ-

ժողովրդի զինուոր-զաւակները զէները ձեռներին կը պատասխնեն ուուսական նորանուան ազատութիւնը: Մենք չենք ճգում ննչել միւս ազգութիւններին: Բոնի միացումներն ու պատերազմական տուգանները մեզ չեն ոգեւորում: Մեր խաղաղապահան և ազգերի երբայրացման յայտարարութիւններին զեռ չեն արձագանքել մեր քենակները, որոնք վերջին նիգերն են քափում յարձակուելու մեր վրայ: Պարտութեան դէպենմ կը կորցնենք ձեռք բերած ազատութիւնը: Մարդկային առողջ դատողութիւնը քելադրում է կրիստ մինչեւ յայրական վախճաներ նասցնել: Մեր բոլոր ուժերը պէտք է լարենք յաղբելու քենամուն և պատուառ հաւասութիւն կրելու: Մեր դէմիզն է բռնակալութիւնից սանշուած բոլոր ազգերի ազատագրումը: Ռուս դէմիկրատիայի սուրբ պարտականութիւնն է օգնել Հայերի իրականացնելու ձեր փաղէմի խաղական նախակները: Մեր զէնի յաղբութեան արզամիններից մէկն է լինելու Ազա Հայաստանը:

Ձեր կորպուսի համահատար յայտնեց ինձ որ իեղափոխութեան ըշանում, ձեր բատալիոնն անսասան է մնացել մեր օօրերի մէջ մուտք գրծած խայբայման հանդէս: Յեղափոխութիւնը աւելի է ուժեղացրել ու կարգաւորել ձեր երկարեայ շարժերը: Մրժի թերքանով լսեցի նաև ձեր խաղաղութիւնները, որոնց մասին յայտնելու եմ ձեր միջաւայր Կերենսկուն: Ձեր զանշերն ու տանշանները զնահատում են եւ մօս օրեր ձեր բատալիոնները կը վերածուի պոլիկերի:

Հայկական զօրագունդի հրամանաստարին պատասխան ձառնէն յետոյ՝ կոմիտէի համագահ բժկ. Պօղոսեան հետեւեալ ուղերձը կարգացած է յանուն զինուորներուն.

Պ. Կոմիսար, Հայկական Ա. բատալիոնի զինուորներ ողջունում ենք ձեզ իրեւ վերածնուած Խուսատանի ժողովրդական կառավարութեան ներկայացուցի եւ ընորհակալ ենք, որ պատում էք մեզ ձեր այցելութեամբ:

Վերջապէս նայ զինուորները զգում են, որ իրենք ուուսական բանակի խորք զաւակները չեն, այլ անբաժան մասն են կազմում ուուսական իեղափոխական զօրիք: Երբեւ մի նայենին հարազա զաւակներ զիսակցում ենք մեր վրայ դրուած պարտականութեան ամբողջ անցրութիւնը, կատարում ենք բոլոր զաւակները և ազտում ենք մեր բարեկանութեան բոլոր ուժեղութեանը: Մենք Հայեր պարզ զիսակցում ենք, որ ժողովրդի ձեռք բերած ազատութիւնը: Մենք Հայեր պարզ զիսակցում ենք, որ ժողովրդապետներն իրականացներու միացնենք կոմիտէի ժողովրդին: Մենք հայատակութեան սինին՝ եղբայրասպան

ժողովրդի հանդէս, ձգտել զերմանական միլիտարիզմի շախատմէն եւ ազատելու Խուսատանի զերման լծից: Միայն զաւակիցների կռուի յարքական վախճանանը կարող է ամրացնել Խուսատանի բոլոր հայտացիների իրաւումները և միայն Վիլմէլմի միլիտարիզմի պարտութեամբ կարելի է բոլոր ժողովրդների մէջ յաւիտենական խայտազուրին հաստատել: Մենք, նայ զինուորներ, իրեւ նայ ժողովրդի ուազմական ուժ, կարեւոր ենք համարում Խուսատանի ապրած այս ծանր օրեւնին յայրուցանել ազգային հարցեր՝ վօսան լինելով ուուս գեմուրցախայի բարոյական արժանինների եւ երա լոգունզեների վրայ: Մենք, նայ զինուորներ, կարեւոր ենք համարում յայտնել յեղափոխ. կառավարութեանը, որ մենք իրեւ պատերազմողներ, երեւ չենք տասանուի պատասխնելու ուուսական ազատ ձողովրդին, և մեր մէջ չեն գտնուի այնպիսի փոքրողիներ, որոնք լսեն մի խնի պարնեների պրապատանան ու պահանջնեն ինչ զնով էլ լինի՝ հաւասութիւն՝ նասցնելով Խուսատանի մինչեւ յայտառակութեան դրուոր:

Ժամանակ. Կառավարութիւնն այս ձիւնապատճենում լսեի կենդանի էակներից կազմուած մի պրոպատեայ ըլքայ. Երանք երգուում են ներուարան կատարել իրենց վրայ դրուած պատերազմական խանձարաւութիւնները: Մենք, նայ զինուորներ, հայատութեամբ յայրաւորում ենք, որ ուազմական բնիւր-սպանները միւս մեզ են են եղել ու ատել ևս մեզ մես պատերազմական կեանի ծանրութիւնը. մենք երանց վասանում ենք ու կատարում երանց երամանները, ինչպէս մեր մէծ ընկերների: Պարզ զիսակցում ենք, որ ոչ մի բանակ չի կարող պատերազմու առանց զիսակցական ու երկարէ դիսցիպլինայի:

Ցանձին ձեր մենք խնդրում ենք ցել այն պրովկացին լուրերը, որոնք լիւեցնում են 1905 թւի եղբայրական սպանացանոցը: Մենք այլ ըսուկներին չենք հաւատում, զիտէն, որ Կովկասի ազատ ժողովուրդներ չեն բնկնի դաւանանութեան բակարդը: Կովկասի ազատ զաւակները չեն զամի իրենց յայտառակութեան սինին՝ եղբայրասպան

կունենուու:

Հին կառավարութեան տապալումից յեսոյ մեր մէջ չեն եղել ո՞չ խկական եւ ո՞չ էլ կեղծ զաւալիմներ: Մենք հայատանում ենք մեր ընկերների պարտի զիսակցութեամբ և խնդրում ենք մասնակիս միջոցներով պատմել այն մարդկանց, որոնք կը դաւանանք Ազա Խուսատանին:

Մենք հաւատում ենք ժամ. Կառավարութեանը, երգուում ենք եւ սպասում ձեր համաններին: Կեցցէ՛ Ազա Խուսատանը, կեցցէ՛ ժողովրդապետութիւնը, կեցցէ՛ յեղափոխական բանակը:

Խարլամօֆի վրայ շատ լաւ տպաւորութիւն թողած է ուղերձը և խոստացած է զայն ուղարկել Քերենսքիին, գոված է կովկասեան ժողովուրդներու մէջ բարեկամութիւն հաստատելու մեր ազնիւ ճգուռմը և աւելցուցած է՝ « Զնայած այն հանգամանքին որ այսուել ապրում են բազմաթիւ ապրութիւններ, Կովկասը զիտակցութեամբ ու կարգապահութեամբ աւելի բարձր է կանքնած քան Ռուսաստանի կեղրոնական նահանգները » :

* * « Արմենիա »ի մէջ կը կարգանք.
Էջմիածնի մէջ յս. 12.23 (հ. տ.) տեղի ունեցած է հայ եկեղեցական համագումար մը որ իր նիստերի մէջ անցուցած է հայ եկեղեցիին վերաբերեալ կարգ մը որոշումները։ Ստորեւ կը դնենք այդ որոշումներու զիսաւորները.

1. Եկեղեցական պաշտօնեան՝ թէ կուսակրօնը և թէ աշխարհիկը՝ անպայման պէտք է միջնակարգ դարսոցի դասընթացքը ամբողջովին աւարտելէ յետոյ, աւարտէ նաեւ կրօնական և հայագիտական մասնագիտական դասընթացքները 2 էն մինչեւ 4 տարի ժամանակով։

Համալսարանաւարտները եթէ ուզեն եկեղեցիի պաշտօնէութեան մէջ մտնել, պարտաւոր են հայ եկեղեցիի ուսման և հայագիտութեան ալ քննութիւն անցնել։

2. Վանքերի, եկեղեցիների և եկեղեցական բոլոր պաշտօնեաների այժմեան ամեն աեսակ եկամուտներն և հասոյթները պէտք է զանձուին Էջմիածին Կեղրոնական ընտուիկի մը մէջ որ պիտի հոգայ եկեղեցական ծախքերը։ Մնաուկը կ'ունենայ իր ճիւղերը իւրաբանչւր թեմի և վիճակի մէջ։

3. Աշխարհիկ հոգեւորականութեան առաջ բաց պիտի լինին եկեղեցիի ամեն տեսակ պաշտօնէութեան դոները, ժողովրդի կամքին համաձայն։ Կուսակրօն հոգեւորականները, բաց ի թեմակալ առաջնորդներէ, պիտի ապրին վանքին մէջ և պարապին զրականութեան մասնական և եկեղեցիի բարոյական վերականգնութեան և նիւթական ապահովութեան

հետ սերա կապ ունեցող գիտութիւններով և արուեստներով։

Եկեղեցիի նուիրասկեառութիւնը պէտք է անխախտ մ'նայ. կաթողիկոսը և թեմակալ առաջնորդը, երբ սա աստիճանով եպիսկոպոս է, պէտք է այրի մ'նան։

4. Արիացած քահանան կարող է կրկին ամուսնանալ. իսկ վանքերի մէջ ապրիլ չուզող կուսակրօնը կարող է ամուսնանալ և քահանայափորձել ժողովրդի ընտրութեամբ։ Երկրորդ կամ երրորդ անգամ՝ ամուսնացած աշխարհականը կրնայ քահանայ ձեռնադրութիւնով։

5. Աստուածապաշտութեան կարգերէն և ծէսերէն աստիճանաբար և զգուշաբար պէտք է մարքել եկեղեցին, ինչպէս նաեւ օտարամուտ խորդութիւններէ և աւելորդաբանութիւններէ։ Աստուածապաշտութեան էական մասը պէտք է կազմէ Աւետարանի կենդանի խօնքը։

6. Միջնորդութիւն յարուցանել Վեհ. Կաթողիկոսի մօտ՝ պատկազրութեան օրերը աւելի ընդլայնելու և ազգակցական և խնամիական աստիճանները մէկ մէկ աստիճան պակսեցնելու համար։

Միական-դպրոցական և այլ խնդիրների մասին կարգ մը որոշումներէ վեց, Համագումարը ընտրած է կեղրոնական յանձնաժողով մը որ պիտի մշակէ հայ եկեղեցիի համար նոր սահմանադրութեան և կամ կանոնադրութեան նախազիճ մը։

* * Պ. Ա. Յակոբեան, լոնտոնաբնակ ծանօթ ազգային զործիչը հրատարակած է անզիներէն կարեւոր զիրը մը՝ Հայաստան և պատերազմը տիտղոսով, որուն մասին « Թայլոր » ընդարձակ յօդուածով մը մեծ գովեստով կը խօսի։ Մեր աշխատակից Պ. Ա. Սաֆրանան թերթիս յաջորդ թիւով մասնաւոր յօդուած մը կը նուիրէ այս գըրքին։

* * Ազգ. Պատուիրակութեան նախագահը երախտագիտական նամակ մը գրած ըլլարով Ա. Պապին՝ պատերազմիկ տէրութեանց ուղղած իր վերջին նօթին մէջ հայկ. հարցը

միշած ըլլալուն համար, Ս. Պատրիք իր դիւանապետին միջոցաւ յայտնած է իր շնորհակալութիւնները և անոր ուղղած է իր օրհնութիւնը « իբրեւ զրաւական մը երկնային պարզեւաց և շնորհաց, Ն. Վսեմութեան անձին ու իր հայրենակիցներուն համար: »

* * Ցաւով կ'իմանանք թէ Լոնտոնի հայ գաղութին սիրուած անդամներէն Գրիգոր Կիւլպէնկեան՝ զարգացած ու ազգասէր երիտասարդը, որ անզիւական բանակին մէջ մոտած ու քիչ յետոյ իր քաջութեան շնորհիւ սպայութեան աստիճանին բարձրացած էր, Ֆլանտորի վերջին ճակատամարտին ինկած է հեռոսապար:

* * Մարտէցի մէջ խումբ մը երիտասարդներ զովելի նախաձեռնութիւնը ունեցած են ընթերցարան-հաւաքատեղի մը բանալու և զայն միրտած են Քամու-Քամու անունով:

Ընթերցարանի վարչութիւնը կոչ մը հրատարակած է Մարտէցի հայ երիտասարդութեան ուղղուած, հրաւիրելով զանոնք զարուհարան-հաւաքատեղին մէջ, ուր իրենց արամադրուած են ազգային զանազան լրագիրներ ու զիբեր և ուր պիտի կասարուին շատ յաճախ ընկերացին-բարոյական լուրջ հաւաքոյթիներ, վիճարանական ժողովներ ու դասախոսութիւններ: Թերթեր և զիբեր կարելի է ուղարկել ընթերցարանին հետեւեալ հասցեով՝ 34, Allées de Meilhan.

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Կրթասիրաց Միութիւնը ստացած է պաշտօնական արտօնութիւն ֆրանսական կառավարութենէն՝ հայկական զարոյին համար, որով ոչ միայն թոյլ կը արտուի իբր պատերազմի ատեն հմտուած գործ զիմել ըստ օրինաց հանրային օգնութեան՝ այլ և ի հարկին զիմել կառավարութեան աջակցութեան:

Մենք համոզուած ենք սակայն որ մեր զաղութը բնաւ պէտք պիտի չձգէ որ այս ազգօգուտ գործին համար զիմումը ըլլուի ֆրանսական կառավարութեան:

Ա. Զ. Պ.

Փարիզի Հայ Մտաւորական Միութիւնը որոշած է Թուրքիայ մէջ նահատակուած հայ մտաւորականներուն յիշատակին ի յարգանս սպահանդէս մը կատարել Գիւտ Խաչի տօնի նախօրեակին, նոյ. 10ի շաբաթ գիշեր, ժամը 8 ½ ին, Salle des Agriculteurs — Rue d'Athènes: Մանրամասնութիւնները պիտի ծանուցուին մասնաւոր շրջաբերականով:

Աստահ ենք որ ամբողջ զաղութը ներկայ պիտի գանուի:

ՆՈՒԻՐԱՏԻՈՒԹԻՒՆ

Տ. Ա. Էղնայեան մէկ տարեկան երեք օրինակ Վեբունունով կը նուիրէ Բօր-Սայստի հայ փախատականներուն:

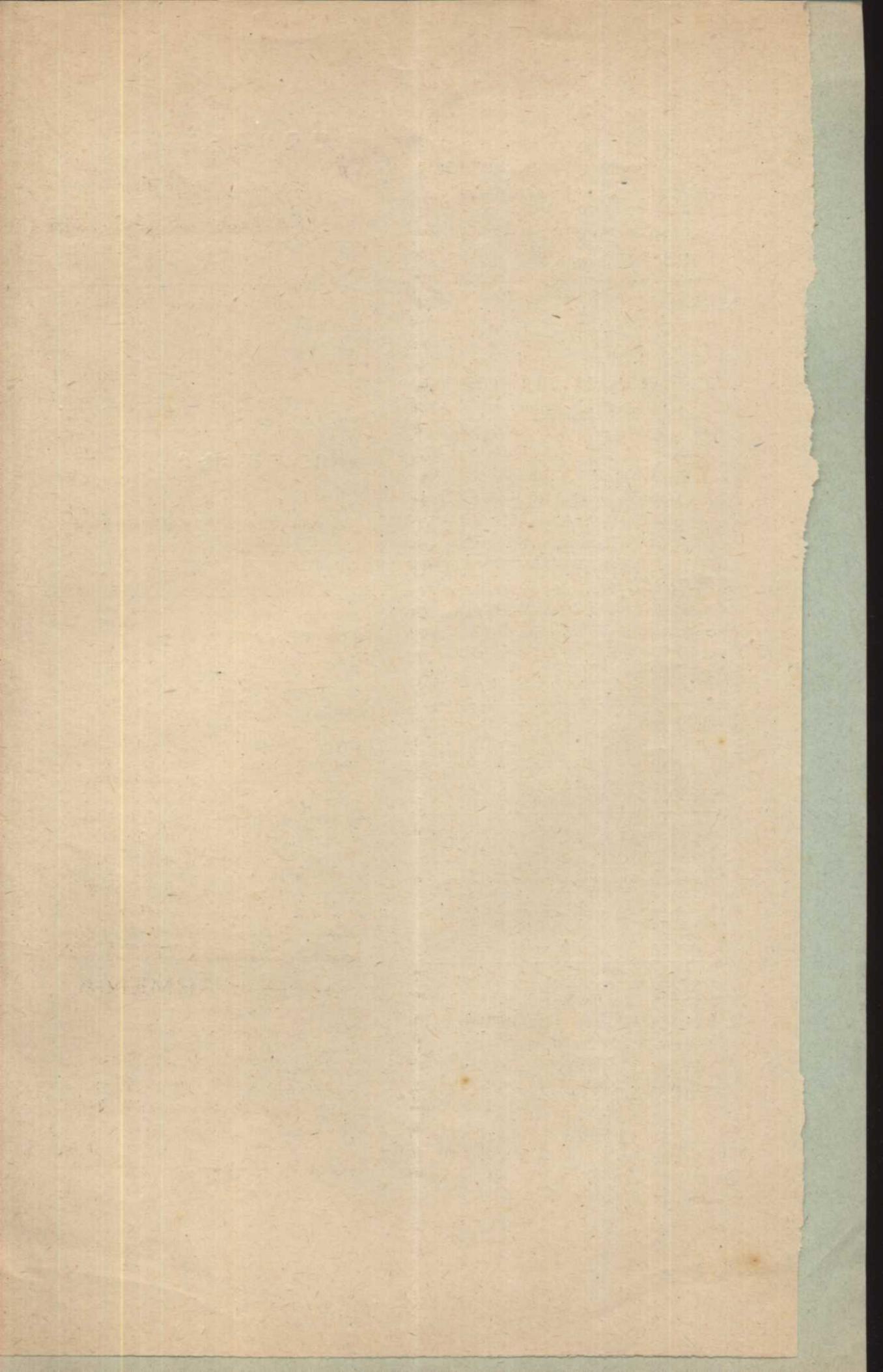
Archag TCHOBANIAN
La France et le peuple Arménien
Գին 3 ֆր.

Այս գեղատիւպ զրբուկը՝ Էտկար Շահնին հայաղորշմ շբեղ զաղորութեանը մը զարդարուած կողքով՝ կը պարունակէ Փարիզի հայ մտաւորականներու կողմէն Փրանսական ազգինեւ մշակոյթին իւր երախտագիտական ցոյց Սալ Կավոի մեծ սրահին մէջ արուած ցերեկոյթին Պ. Զապանեանի կարդացած բանախօսութիւնը և հոն արտասանուած Քուչակի, Պէշիկմաշեանի, Եարձանեանի և Հ. Կարապետ Տ. Սահակեանի թարգմանութիւնը:

Ֆրանսական բարձրագոյն վարժարանէ մը իբր ուսուցուէի վկայուած հայ օրիորդ մը՝ մինչեւ իր հայրենիք վերադառնալը, պատրաստ է համեստ պայմաններով ուսուցութիւն ընկերու տան մը մէջ: Դիմել խմբագութեանս:

Տնօրէն խմբագիր Տօք. Լ. ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄԵԱՆ
Gérante : Me SARAH LACROIX

Imp. NERCÈS, 272 rue St-Jacques, Paris

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐԵՒՄՏԵՇՎԱՅ ՕՐԿԱՆ
Օրաթերթ Անլրամիկի զեկավարութեամբ
ամբողջովին նուիրուած զադրականական շամերու
բաժնեգին տար. 15, վեցամն. 8 րոլ.
Հասցէ՛ Rédaction du journal *Hayastan*
Place d'Erévan—Caucase (Russie)

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

Ամերիկահայ օրաթերթ
Գրական, քաղաքակ. և հասարակ-գիտական
բաժնեգինն է՝ տարեկան 5 տօլար, Հասցէ՛
7, Bennet St. Boston mass.

Ա Զ Գ

Ամերիկահայ Օրաթերթ
Ազգային, զրական և քաղաքական
բաժնեգինն է՝ տարեկան 5 տօլար
Հասցէ՛ 789 Washington St. Boston mass

Armenia

Խոսակերէն լեզուով հայկական դատին նուի-
րուած ամսաթերթ, տարեկան բաժնեգինն է
5 ֆրանք. Հասցէն է՝
Corso Reg. Marguerita 73. Torino

ՊԱՀԱԿ

Կիսաշաբաթաթերթ Ազգ. Գրակ. Քաղաքէն.
բաժնեգին տարեկան 2 տօլար, Հասցէն է՝
814, Old South Building, Boston mass

ԱՐԵՒ

Եզրապահահայ լրագիր, Ազգային և քաղաքական
կը հրատարակուի շաբաթը երես անգամ
բաժնեգին 30 ֆր. տարեկան, Հասցէն է՝
B. P. 600, Alexandria (Egypte)

ARARAT

Անգլիերէն լեզուով հայկական դատին
նուիրուած ամսաթերթ, բաժնեգին տարե-
կան 10 շիլին, Հասցէն է՝
47a, Redcliffe Sqnare. London, S. W.

ԱՍՊԱՐԵԶ

Ամերիկահայ շաբաթաթերթ
Քաղաք. Ազգային, Գրական և Բարոյական
բաժնեգինն է՝ տարին 10 ֆր.
Հասցէ՛ P. O. Box 865. Fresno Cal.

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

Նախաթաթերթ Ազգային Գրակ. և Քաղաքէն.
Բաժնեգինն է 10 ֆր. տարին
Հասցէ՛ P. O. Box 344, Fresno, Cal.

ՅՈՒՍՈՒԵՐ

Եզրապահահայ լրագիր, Ազգ. Գրակ. և Քաղաք.
կը հրատարակուի շաբաթը երես անգամ
Տարեկան բաժնեգինն է 30 ֆր.
Հասցէն է՝ B. P. 868 Le Caire (Egypte)

ԱՐՄԵՆԻԱ Ա 33րդ ՏԱՐԻ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ. Ազգային, Գրակ. Քաղաքէն
բաժնեգինն է 20 ֆր. ուսանողներու և զր-
ծաւորներու համար 10 ֆր.

Հասցէ՛ Journal Armenia, Marseille

ԿՈՉԵՐԿ

Եզրապահահայ շաբաթը. Ազգային, Գրակ. Քաղաքէն
բաժնեգինն է տարեկան 3 տօլ. Հասցէն
145 E. 24th St. New York

THE NEW ARMENIA

Անգլիերէն լեզուով
հայկական դատին նուիրուած Կիսամսեայ
բաժնեգինն է՝ տարեկան 15 ֆրանք:
Հասցէ՛ 949, Broadway NEW YORK

Վ. ՃԱՆԻԿԵԱՆ

ԿՈՉՄԱՐԵՐ

V. DJANIQUIAN

(Reliure d'art)

8, rue de la Sorbonne, PARIS

Կազմելու բոլոր տեսակները, պարզ շքեղ ու գեղարվեստական: Կէս կամ ամբողջ կաշի, մազաղաթ և նա Ամբողջ մարզեն կաշի, կաշենկարով (mosaïque) և հայերէն վերտառութեամբ, որուան, վերջին նըստեամբ և անդրաշանց ճաշակով:

Յանձնարարութեամբ համար հետեւեալ երկերը պատրաստ են.

Ա. Զաղանեսն, Հայ, Եվլը, թղթակազմ օ ֆր կէս կաշի 12 ֆր.էն սկսեալ.
Մեծ. 25×16, կէս մարզեն շքեղ զործ՝ 35 ֆ.
Կ. Բանացեան, Լէուն 6. Ալբին Շաք. Հայոց:
մեծ. 31×23, թղթակազմ 10 կէս կաշի 22 ֆր:
կէս մազաղաթ, հայերէն զարդանկարով, իշուր
չելչորէն կազմուած, զի՞ն 100 ֆրանք:
Թղթատարի ծախքը զնողին կողմէն:

ECOLE PRATIQUE DE PROTHESE DENTAIRE

preparations pour les écoles dentaires
cours spéciaux d'apprentissage
conditions spéciaux
pour les compatriotes.
professeur: L. A. ARABIAN
142, Faub. St-Denis, Paris

JEUNE PARISIENNE donne
leçons de *Français, Anglais, Piano*
et *Steno-dactylo*.

Prix modérés
S'adresser au bureau du journal
16, Bd. St-Denis

CHAMBRES MEUBLÉES
confortables
dans très bonne famille
6, rue de Mazagran
(Grands Boulevards)

վարձու

Սպիտակ և առողջ ակուաներ սնննալու
համար գործածեցէր

DENTIFRICE DU DOCTEUR H. LÉON EAU, PATE et POUDRE

Կը ծախալն ամեն տեղ ինչպէս Galeries Lafayette, Bon Marché Magasins Réunis, և ն. ինչպէս նաև բոլոր դեղարանները:

ԴՐՈՇՄԱԹՂԹԻ ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ Timbres-Poste

Հաւաքածոյներու մէջ պակաները լրացնելու
և հաղուազիւս զրոշմաթուղթերը ամէն տեղէ
աման ստանալու համար քարտով մը զիմել
հետեւեալ հացեին.

M. KEULEYAN — 18, rue Racine
Grand-Montrouge
որ իսկոյն անձամբ կը ներկայանայ սաման-
լու համար յանձնարարութիւններ և զանոնք
կատարելու խղճի մոօք:

Vous pouvez trouver

chez D.ARAM
8, rue de la Sorbonne
le délicieux *Yogourt-Aram*
Préparé par le procédé du Docteur
Metchnikoff. C'est un aliment très
recommandé par MM. les Médecins,
rafraîchissant, hygiénique et très
nutritif. *On livre à domicile.*